تصوير ابو عبد الرحمن الكردي

عومەر مەعروف بەرزنجی

نوربەخشی

شیعرەکانی مەلیکی کوردستان شێخ مەحموودی بەرزنجی

2006

نوربەخشی

شـــيعرەكـــانی مـــەلـــيـــكی كـــوردســتـــان

شێخ مەحموودی بەرزنجی

عومەر مەعروف بەرزنجی

كــۆی كــردووەتەوە و دوای ســـاغكــردنـــەوە

پێشـــەكی و پەراوێزی بۆ نووسیوە

2006

ناوی کتێب : نوربەخشی ...
شیعرەکانی مەلیکی کوردستان شێخ مەحموودی بەرزنجی
کۆکردنەوەو ئامادەکردنی : عومەر مەعروف بەرزنجی
تایپ : ئاراس عەبدولقادر مەعروف بەرزنجی
نەخشەسازی : دیار عومەر فەرەج و فازیل هیمەت
بەرگ : ئەندازیار سامان محەمەد ساڵح
چاپی یەکەم : 2006 سلێمانی
چاپخانە : شڤان
ژمارەی سپاردن : (٩٢٧) ی ساڵی 2006
تیراژ (٢٠٠٠) دانەی لێ چاپکراوە

پێشکەشە

به گیانی پاکی خوالێخۆشبوو مەعروف ئەحمەد بەرزنجی باوکم
کە هاوەڵ و دۆستێکی نزیکی شێخی نەمری بەردەقارەمان بوو

نوربەخشی

شیعرەکانی مەلیکی کوردستان شێخ مەحموودی بەرزنجی

لەبڵاوکراوەکانی

(پەنجا هەمینساڵیادی کۆچی دوایی یەکەم مەلیکی کـــــوردستان

شێخ مەحموودی بەرزنجی)

شاهبازێ بووم لە مەیدانی شکاری دوژمنا
جەهلی میللەت بوو بەزیللەت هات بەسەر شانی منا

شێخ مەحموودی بەرزنجی وەك شاعیرێك

شێخ مەحموود کوڕی شێخ سەعیدی کوڕی شێخ محەمەد (بچکۆلە) ی کوڕی کاك ئەحمەدی شێخ کوڕی شێخ مارفی نۆدێی بەرزنجییە ، بە پێی وتەی خۆی ساڵی 1886 لە شاری سلێمانی لە دایکبووە (1) لە شەوی 10/9 -10-1956 لە خەستەخانەی حەیدەرییەی شاری بەغداد ماڵئاوایی لە ژیان کردو لە مزگەوتی گەورەی شاری سلێمانی بە خاك سپێردراوە .

ئاوڕدانەوەیەك :

لە مێژووی دوور و نزیکی نەتەوەی کورددا شێخ مەحموودی بەرزنجی یەکەم مەلیکی کوردستانە و لە سێ کاتی جیاواز و نزیك بە یەك فەرمانڕەوایی باشووری کوردستانی کردووە ، حوکمداریی یەکەم لە 1918/11/17 تا 1919/6/18 کە بە شەڕی دەربەندی بازیان کۆتایی هات و شێخی نەمر بۆ هیندستان دوورخرایەوە . دووەم حوکمداریی لە دوای گەڕانەوەی لە ئاوارەیی و لە ڕۆژی 1922/10/9 دەستپێدەکات و تا شەوی 4/3 -3-1923 بەردەوام بوو ، لەوشەوەدا شاری سلێمانی بەجێهێشت و بە جەنگاوەرەکانییەوە ڕووی کردە ناوچەی سورداش . سێیەم حوکمداریی لە دوای گەڕانەوەی لە تەموزی 1923 تا ڕۆژی 1924/7/9 کە بۆ دواجار سلێمانی چۆڵکردو گەیشتە ناوچەی پیران و ساڵی 1927 ڕێکەوتننامەیەك مۆرکراو دواتریش ساڵی 1931 بە

شەڕی ئاوباریك كۆتایی بە ژیانی سیاسی هات و ئاوارەی شارەكانی باشوورو ناوەڕاستی عێراق كرا .

بنەماڵە :

شێخ مەحموودی بەرزنجی لە لانكە و بنەماڵەیەكی دیارو خوێندەوار و زانست پەروەری كوردستاندا چاوی كردووەتەوە ، شێخ سەعیدی باوكی شاعیر بووە و بەرهەمی جوانی لەبەردەستدان ، كاك ئەحمەدی شێخ و شێخ مارفی نۆدێ لە زاناو نووسەر و مونەوەرەكانی جیهانی ئیسلامی بوون ، هەریەكەیان خاوەنی لیستێك كتێب و دانراوی هەمە چەشنەن ، هەندێكیان چاپكراون و بەرهەمی چاپنەكراویشیان زیاترە ...

شیعرو ئەدەبیات :

شێخ مەحموود (وەك سەردارێكی تەریقەتی قادری پەیوەندی بە شیعرو ئەدەبەوە بەهێز بووە ، چونكە ئەدەبی كوردی هەناسەی بەهێزو گەرمی لە بزوتنەوەی سۆفیزم وەرگرتووە ، لە حوجرەی خوێندنی مزگەوتەوە چێژی ئەدەبی لای شێخ مەحموود دروستبووە ((2) ،

لە لایەكی ترەوە وەك مەلیكی كوردستان و سەردارێكی گەورە تەنیا پەیوەندی بە سیاسی و فەرماندە وجەنگاوەرەكانییەوە نەبووە ، بەڵكو لەگەڵ شاعیرو نووسەرو ڕوناكبیرە ناسراوەكانی ئەو ڕۆژگارەدا

ئاشنا بوون و لەیەکەوە نزیکبوون و تەنانەت هەندێکیشیان لە شەڕو کارە سیاسییەکاندا هاوکاری بوون وەك (حەمدی و ناری و شێخ نووری شێخ سالح و بێخودو شێخ ئەحمەدی شێخ غەنی و شوکری فەزلی و حسێن نازم و ڕەفیق حیلمی و توفیق وەهبی و شێخ سەلام و ئەحمەد خواجا و ئیسماعیل حەققی شاوەیس و عەلی باپیر ئاغا) و کەسانی تر .

بواری ڕۆژنامەنووسی :

یەکێك لە ڕووە درەوشاوەکانی ژیان و هەڵسووڕانی شێخ مەحموود ، ئاوڕدانەوەو بایەخدانێتی بەکاری ڕۆژنامەنووسی و لە ماوەی هەرسێ حوکمدارییەکەیدا و بە یاریدەی دەستەیەك لە ڕوناکبیرو شاعیرانی کورد ، چوار ڕۆژنامەی ناوداری لە مێژووی ڕۆژنامەنووسی کوردیدا بەڕێوەبردووە . ئەم کارەیشی تەنیا لە بارودۆخی ئاشکرای حوکومەتەکەیدا نەبووە ، بەڵکو لە کاتی دەربەدەری و شەڕ و ناخۆشیدا بە پەرۆشەوە ئەم لایەنە ڕوناکبیرییەی کەلا نەخستووە ، وەك : بانگی کوردستان ١٩٢٢ ، ڕۆژی کوردستان ١٩٢٢ ، بانگی حەق ١٩٢٣ ، ئومێدی ئیستیقلال ١٩٢٤ ، تەنانەت کە (لە شەوی ٣/٤ -٣-١٩٢٣ دا بە ناچاری بەخۆی و هێزەکەیەوە کشایەوە ناوچەی سورداش و ئەشکەوتی جاسەنەی کردە بنکەو مەڵبەندی سەرکردایەتی خۆی ، ئەوەی لە یاد نەکرد کە ئەو چاپخانەی – بەلەدییە – ی پێشتر ڕۆژنامەی ڕۆژی کوردستان ی

پێچاپ دەکرد بەجێی نەهێڵێ و بیگەیەنێتە هەواری تازەی ، بە مەبەستی بڵاوکردنەوەی ڕۆژنامەیەکی کوردی (٣) و دیارە (ئەمەیش بۆ خۆی گەورەترین بەڵگەی بەرزبوونەوەی بایەخی ڕۆژنامەنووسییە لە ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی ئەو قۆناغەی گەلی کورددا (٤)) و (لەڕۆژی ١٩٢٣/٣/٨ دا بەو چاپخانەیە بەیانی ژ (١) ی چاپکردو تیایدا ئینگلیزەکانی بە بێ بەڵێن ناوبردووە ، دواتر لە ڕۆژی ١٩٢٣/٣/٢٨ دا یەکەم ژمارەی ڕۆژنامەی – بانگی حەق – ی بە دوو لاپەڕە و قەوارەی ٢١*٣٣ سم لە ئەشکەوتی جاسەنە بڵاوکردەوە و لە ژێر ناونیشانی ڕۆژنامەکەدا نووسراوە : ناشکێ بە تۆپ و بۆمبا سەرفرازە بانگی حەق (٥)).

نامەنووسین :

نامەی تایبەت کە بە شێوازێکی ڕەوان و ناوەڕۆکێکی پەسەند ڕازابێتەوە جۆرێکە لە ئەدەب . شێخ مەحموودی بەرزنجی لەم بارەیەوە دەستێکی باڵای هەبووە و لاپەڕەکانی ژیانی دەوڵەمەندن ، هەندێ لە نامەکانی شێخ بۆ کەسایەتییە ناسراوەکانی کورد و نووسەر و شاعیرە دڵسۆزەکانی ڕۆژگاری خۆی پارێزراون ، ئەوەی ویستویەتی دەری بڕیوە و شێوازی تایبەتیشی هەبووە ، زۆرجار لە کۆتایی نامەدا دێڕێك شیعر یا (چوارین) ێکی نووسیوە و هەست و ڕازی دەروونی ئاشکرا کردووە ، نامەکانی شێخی نەمر بۆ ئەو کەسانە نێرراوە کە پەیوەندییەکی پتەوی پێیانەوە هەبووە ، وەکوو

سەرداری هەورامان مەحموود خانی دزڵی و سەرداری مەریوان مەحموود خانی کانی سانان و حاجی بابە شێخ سەرەك وەزیرانی کۆماری کوردستان و شێخ عەبدولقادری دۆزەخدەرە و شێخ عەبدولکەریمی قادرکەرەم و سەید محەمەدی جەباری و کەریم بەگی فەتاح بەگی هەمەوەند و حسین نازم و رەفیق حیلمی و مەعروف جیاوك و ئیسماعیل حەققی شاوەیس و شێخ محەمەدی خاڵ و شێخ محێدینی هەولێر و زۆری تریش .

چاپکردنی دەستنووس :

دوای شەڕی (ئاوباریك) ی مایسی ١٩٣١ شێخی نەمر بۆ شارەکانی باشووری ناوەڕاستی عێراق دوورخرایەوە ، دواتریش لە ساڵی ١٩٣٣ لە شاری بەغداد گیرسایەوە ، شێخ لەو ڕۆژگارەدا بیری لە پڕۆژەیەکی خوێندەواری و چاپکردنی دەستنووسەکان کردووەتەوە ، بۆ ئەم مەبەستەیش چەند کتێبێکی لەسەر ئەرکی خۆی چاپ و بڵاوکردووەتەوە ، کتێبەکان کەم نین ، بەڵام ئەوەی لێی ئاگادارم و لام پارێزراوە دوو کتێبی بە نرخە لە دانراوەکانی شێخ مارف نۆدێ و کاك ئەحمەدی شێخ . لەسەرەتادا و ساڵی ١٩٣٣ کتێبێکی شێخ مارف نۆدێی بە ناونیشانی (كتاب تخميس القصيدة البردية مع ترجمة حال المؤلف) بڵاوکردەوە ، کتێبەکە ٥٦ لاپەڕەیە و پێنج خشتەکییەکە لەسەر قەسیدەی (بوردية) ی (بوصيری) . لەم کتێبەدا بە درێژی مێژووی ژیانی شێخ مارف نۆدێی تێدایە و لە یەکەم لاپەڕەیشدا بە وێنەیەکی شێخی نەمر ڕازاوەتەوە . کتێبی

دووەم بریتیە لە (كتاب مكتوب أمر و نهي) كە لە دانراوەكانی حاجی كاك ئەحمەدی شێخە و ساڵی ١٩٣٦ بە قەبارەی ٣٥٤ لاپەڕەو لە چاپخانەی (الغري) ی نەجەف چاپكراوە ، كتێبەكە دوانزە نامیلكەیەو بە زمانی فارسییە .

شێخ مەحموود و شیعر :

ئەم كۆمەڵە شیعرەی كە لەم كتێبەدا بڵاوكراونەتەوە ، ڕستێك پەراوێزی دروست و زانیاری مێژوویی و ئەدەبییان خراوەتە پاڵ ، بریتیە لە شیعرەكانی مەلیكی كوردستان شێخ مەحموودی بەرزنجی (نوربەخشی) ١٨٨٦-٩/١٠/١٩٥٦ كە لە ڕۆژگارێكی تایبەتی ژیانی خۆی و نەتەوەكەیدا ویستویەتی سۆز و ناڵەی دەروونی بخاتە سەر كاغەز و چەند لاپەڕەیەكی ڕەنگین لە مێژووی ئەدەبی كوردیدا تۆمار بكات ، شیعرەكان لە كاتی تایبەتی و بۆنەی جیاوازدا نووسراون و بە ژمارە زۆر نین ، بەڵام لەگەڵ ئەوەیشدا ئەم كۆمەڵە شیعرە (دەیكا بە شاعیرێك كە مێژووی ئەدەب ناوی بپارێزێ و خوێندەوار چێژ لە شیعری وەربگرێ(٦)) و لەڕووی ڕووخسارو ناوەڕۆكەوە بەم جۆرە دێنە بەرچاو : (لەڕووی ڕووخسارەوە شیعری لەسەر سیستمی عەروزی داناوە ، كێشە سووكەكانی بەحری عەروزی هەزەج و ڕەمەلی بەكارهێناوە ، لەقافییەدا هەمیشە لەسەر یەكێتی قافیە ڕۆیشتووە ، شیعری بە ژمارەی دێڕ كورتە ، لە بابەتی لیریكە ، لە شیعردا قەسیدەی پێنجینی هەیە ، بایەخ بە چوارین و تاك دراوە ، زمانی

شیعری شێخ مەحموود ئاسانە ، مانا لە ڕووە ، لە سیمبۆلیزم و مانای ژێر وشە دوورە ، بەرهەمێکە بۆ زۆرترین خەڵکی ناو کۆمەڵ نووسراوەتەوە(٧) .) بەڵام (لە ڕووی ناوەڕۆکەوە لە دەوری بیر و بۆچوون و ئیدیۆلۆجییەتێکی دیاریکراو دەسووڕێتەوە ، شێخ بایەخی بە دانایی داوە ، بە لایەوە گەورە ئەو سوارچاکەیە سەر بۆ هیچ کەسێك شۆڕ نەکا ، بە شێوازی دڵداری کۆن لە بیروباوەڕی دانایی و ئامۆژگاری دەدوێ ، شیعری بۆنی دڵداری ژنی لێنایە ، زیاتر خەریکی ڕەوشتی چاك و ژیانی ئازادی و ئامۆژگاری و سەربەرزی پیاوانەیە ، شێخ لە کردەوەی گەردون ناڕازییە ، هۆی سەرنەکەوتنی لە هەموو کەسێکدا دەبینێ ، لە خۆیەوە دەستپێدەکات ، ئینجا خەڵکی دیکە و تا دەگاتە هاوسێیان و هێزی بێگانەی ئیمپریالیستی ئینگلیز و هێزی تورکە کەمالییەکانی دوای دروستبونی دەوڵەتی تورکیا لە پاش جەنگی یەکەمی گێتی(٨)) .

لەلایەکی ترەوە شێخ مەحموودی بەرزنجی کەسێکی ئاسایی نەبووە کە ژیان لە شوێنێکی ئارامدا بەسەرببات و سەرومڕ شیعر بکاتە کارو خولیای ڕۆژانەی ، بەڵکو سەرتاپا ژیانی لە بێشکەی دارەوە تا بێشکەی خاك بریتی بووە لە ناخۆشی و ئاوارەیی و هەرساتەی لە شوێنێك گیرساوەتەوە ، جگە لەمانەیش خەباتکارو جەنگاوەرو پێشەواو مەلیکی کوردستان بوو ، بەم هۆیەوە بۆی نەلواوە کە پەری شیعر هەردەم ببێتە میوانی و ژیانی بۆ ئەم مەبەستە تەرخان بکات . بەڵام لەگەڵ ئەمانەیشدا بەهۆی ئەو خوێندەواری و ژینگە تایبەتییەو

چێژو بەهرە خۆڕسکەوە بە پێی کات و دەرفەت لە شیعر تەریك نەبووە و سۆزی دەروونی لەم ڕێگەیەوە بەخش کردووە ، شیعرەکانیشی لە ئاستێکی ئەوتۆدان کە لە بەرهەمی شاعیرانی ڕۆژگاری خۆی کەمتر نین ، بەڵکو هەستە نەتەوایەتییەکەی زۆرجار لەوان بالاترە و شیعرەکانی لە دایکبووی ئەو ڕۆژگارە تاڵەن .

ئەم دیوانە :

ئەم دیوانە خنجیلانەیەی مەلیکی کوردستان ، ئەنجامی هەوڵ و سۆراخ و گەڕانێکی بەردەوامە ، چونکە شیعرەکانی شێخی نەمر پەرەوازەن و تۆمارنەکراون ، ئەو چەند دێڕانەیش کە جاروبار لە ڕۆژنامە و چاپەمەنییەکاندا بلاوکراونەتەوە ، هەڵەیەکی زۆریان تێکەوتووە و دەستاودەست بە هەڵە وەرگیراون ، ئەوەی ئاگادارم کە یەکەم شیعری بلاوکراوەی شێخ مەحموود دەگەڕێتەوە بۆ ژ (٢) ی گۆڤاری (هەتاو) ی مانگی مایسی ساڵی ١٩٥٤ کە لە لایەن خوالێخۆشبوو (گیوی موکریانی) یەوە بلاوکراوەتەوە ، دووەم جاریش خوالێخۆشبوو (محەمەد گۆملەی نانەوا) دوو کۆپلەی لە ژ ١٣٦٤ ی ڕۆژی پێنج شەممەی ڕێکەوتی ١٠-١٠-١٩٥٧ ی ڕۆژنامەی (ژین) دا بلاوکردۆتەوە ، دواتریش لەم ڕۆژنامەو لەو گۆڤار تاکوتەرا دێرە شیعر بلاوکراونەتەوە کە لە یەکتر وەرگیراون و لە هەڵەیش ڕزگاریان نەبووە .

لەمێژەوە بەم کارەوە خەریکم ، دەیان دەستنووسی کۆنم پشکنیوە ، چەندین سۆراخم کردووە ، بەڵام مەرج نییە کە ئەم دیوانە سەرجەم شیعرەکانی شێخی نەمر بن ، ڕەنگە هەندێکیان فەوتابن ، یان دەست ئێمە نەکەوتوون ، بەڵام لەوە دڵنیام کە زۆرینەی شیعرەکان لێرەدا تۆمار کراون و بە ڕووسوورییەوە بە چەشنی دیوانێکی ڕەزاسووك دەچێتە کتێبخانەی کوردییەوە ، لە لایەکی ترەوە دیوانی هیچ شاعیرێکی کورد هەموو شیعرەکانی نەگرتووەتە خۆ ، شاعیرێکی گەورەی وەك (گۆران) هەموو شیعرەکانی لە دیوانەکەیدا تۆمار نەکراون .

وتەی دوایی :

لە کۆتایی ئەم پێشەکییەدا بە پێویستی دەزانم سوپاسی ئەو کەسانە بکەم کە لە ئامادەکردن و چاپکردنی ئەم دیوانەدا هاوکارم بوون بە تایبەتی مامۆستا ئاراس عەبدولقادر مەعروف بەرزنجی کە تایپی سەرجەم دیوانەکەی بۆ کردم. مامۆستایان دکتۆر کەمال فوئاد وعومەری سەید عەلی و مستەفاسالح کەریم و دکتۆر یاسین سەردەشتی و کاوس یوسف و دکتۆر کوردستان موکریانی ونەجمەدین مەستەفا بەرزنجی و سۆزان مامە و خوالێخۆشبوو حەمە سالح گەلاڵی و بەرزانی مەلا تەها و ئەحمەد حسین ئەحمەد و دانا فایەق وعەبدوڵلا حەسەن قادر کە هەریەکەیان بە جۆرێك هاوکارم بوون و سوودیان بە دیوانەکە گەیاند.

پەراوێز و سەرچاوەکان :

(١) المقابلة : الزعيم المنسي – الشيخ محمود الكردي ، جريدة حبز بوز ، العدد ٢٣١ ، السنة الخامسة ، بغداد ، الثلاثاء ، ٢٤ تشرين الثاني ١٩٣٦ .

(٢) **دکتۆر مارف خەزنەدار ، مێژووی ئەدەبی کوردی ، بەرگی شەشەم ، هەولێر ، ٢٠٠٦ ، ل ١٧٤ .**

(٣) **عومەر مەعروف بەرزنجی ، مەحموود خانی دزلّی – شۆڕشگێڕی ڕۆژهەلاّتی کوردستان ، چاپی دووەم ، سلێمانی ٢٠٠٠ ، ل ١٠٦ .**

(٤) **دکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد ، تێگەیشتنی ڕاستی و شوێنی لە ڕۆژنامەنووسی کوردیدا ، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد ، بەغداد ، ١٩٧٨ ، ل ٨٤ .**

(٥) **سەرچاوەی سێیەم ، ل ١٠٧ .**

(٦) **سەرچاوەی دووەم ، ل ١٧٥ .**

(٧) **هەمان سەرچاوەی دووەم ، هەمان لاپەڕە .**

(٨) **هەمان سەرچاوەی دووەم ، هەمان لاپەڕە .**

شیعرەکان

شەڕی سورداش [١]

دڵ لە بــەنــدی سینەدا دووبــارە واوەیــلا ئــەکا
(نوربەخشی)[٢] ناسرەویٚ مەیلی شەڕو غەوغا ئەکا
ئینتیقـامی قــەومی لیٚقەومــاو بە حەق داوا ئەکا
ڕۆژو شــەو فیکرم لە دنیــادا عیلم بەرپـــا ئەکا
تیغی شیرم ئارەزووی ســەیدی شکــاری شا ئەکا
سەیری دوژمن کەن بە فیکری خامەوە بۆتە تەرەف
بۆ شکــاری شێری شــەرزە پیرە ڕێوی هاتە سەف
نیشتمانی پــاکی بێکەس دیوە بۆیە کـەوتە گەف
وام لە مەیدانی شەجــاعەتدا موبارێز کوا ئەسەف
ســەفدەری ڕۆژی وەغــای (تــابین) ە داوا ئەکا [٣]
دەست بە دەست یەکتر بدەن ئەی لاوەکانی مەردو قۆز
تاکو کەی دوژمن لە نــاومــانا ئەبێتە گورگی هۆز
بێن ببینــە پشتیــوانــی یەکـتر و بیکــەیــنــە تۆز
دەست بە داوێنی خوداوە بگرین و بگرین بە سۆز
تــاکــو دوژمنمان لە جــەناتولئیرەم بـــەرپائەکا [٤]
نامەویٚ ژینی ئەسارەت بەسمە عومری گـومڕەهی
نایکەمە سەرخۆم بە دەستی موددەعی تاجی شەهی
قـــەد بە ئەمری دوژمنانم نــامەویٚ فــەرمانڕەهی
نامەویٚ تەختی کەی[٥] و بەختی جەم[٦] و شاهەنشەهی
تیشنەی خــوێنی عــەدوم و بۆ حـوقووقی وا ئەکا

تا بە ئـــــازادی ئەگەم کوێری ئەکەم چاوی رەقیب
شاسواری قەومی مادم [٧] میللەتێکی زۆر نـەجیب
(أطلب النجـــاح و التوفيق من رب مجيب)
ئـايەتـی (نصر من الله) یە ... تا(فتح قريب) [٨]
دەنگـــی تـەکبیری سبەینـانم بـە ئیلەڵڵا ئـەکا

پەراوێزەکان :

(١) ئـــەم شـــیعرە ســـاڵی ١٩١٩ وتـــراوە و دەگەڕێتـــەوە بـــۆ پـــێش شـــەڕی دەربەنـــدی بازیـــان و بەشـــەڕی (ســـورداش) ناســـراوە . (ســـورداش) یـــش نـــاوی ئـــاوایی و ناوچـــەیەکی فراوانـــی ســـەر بـــە پارێزگـــای ســـلێمانییە و مەرکـــەزی ناوچـــەکەیە و دەکەوێتـــە ســـەر ڕێگـــەی ســـلێمانی و دوکـــان ، حەمـــدی – ئەحمـــەد بـــەگی ســـاحێبقران – لـــە شـــیعرە بـــە ناویانگەکەیـــدا ســـەبارەت بـــە شەڕی (ئاوباریك) ناوی ئەم شەڕە دەبات و دەڵێ :

بۆچی باسی حەربی سورداش و کەناروت بۆ بکەم
بەم قسانە بۆت تەواوکەم قافیەی نەظم و غەزەل

دیـــوانی حەمـــدی ، چـــاپخانەی ئەســـعەد ، بەغـــداد ، ١٩٥٧ ، ل ١٠٢

هـــەروەها خوالێخۆشـــبوو (شـــێخ محێـــدینی خـــەتیب) ی مزگـــەوتی گـــەورەی ســـلێمانی باســـی ئـــەم شـــەڕەی کـــردووە و دەڵێ :

گەر سکەندەر حەربی ئاوباریك و سورداشی ئەدی
خۆی و ئۆردووی وا لە ترسا یەك کەرەت ئەتوانەوە
شێخ مەحمود لە شیعری کوردیدا ، لەتیف بەرزنجی ، ۱۹۹۰ ، ل ٥۳

(۲) نوربەخششی نازناوی شیعری شێخی نەمرە و ئەم ناوەیش دەگەڕێتەوە بۆ شێخ محەمەدی نوربەخششی بەرزنجە ، باباعەلی هەمەدانی سێ کوڕی هەبووە ، شێخ عیسا و شێخ مووسا و شێخ محەمەدی نوربەخشی .

(۳) وەغا : شەڕ

تابین : شوێنێکە لەسەر ڕێگای سلێمانی و دوکان ، سەر بە ناوچەی سورداشە .

(٤) جەناتولئیرەم : بەهەشت یان باخی شەداد ، لە ئەفسانەی سامییەکاندا هاتووە گوایە – شەدادی کوڕی عاد – باخێکی ڕازاوەی لە عەدەن دروستکردووە لە هاوشێوەی بەهەشت ، ئەو باخە پانی و درێژییەکەی دوازدە فرسەخ بووە ، بەلاّم لە بەدبەختی شەداد پێش ئەوەی پێ بنێتە ناوییەوە گیانی سپاردووە ، نالی لە شیعرێکیدا وتویەتی :

لە بوستانی ئیرەم دا قەت نییە وەك شەمامەی وەك شەمامەی وەك شەمامەی .

(٥) تەختی کەی : مانای تەختی دەسەلاتی گەورەترین پادشا و دامەزرێنەری بنەماڵەی کەیانی – کەیقوباد – ە و کە لە مێژووی ئەفسانەی ئێراندا ناوی هاتووە ، (کەی) لە بنەڕەتدا بە زمانی پەهلەوی مانای ئازیزو خۆشەویست دەگەیەنێ ، بۆیە هەندێ جار وشەی (کەی) دەبێتە پێشگری ناوی چەندین پادشاو کەسایەتییە ناودارەکانی ئێران وەك (کەیخوسرەو ، کەیکاوس) .

(٦) بەختی جەم : جەم یەکێکە لە مەزنترین پادشاکانی پێشدادی کە لە داستانە میللییە کۆنەکانی ئێراندا ناو دەبرێت ، بە داهێنەری ئامرازو ئامێرەکانی جەنگ و دروستکەری شاری (ئەستەخر) و دانەری جەژنی نەورۆز دادەنرێت ، دەوترێت کە شەراب بۆ یەکەمجار لە دەورانی ئەودا دروستکراوە ، بە پێی هەندێ ئەفسانە ماوەی ٦٥٠ ساڵ حوکمی کردووە وگوایە لە ٣٠٠ ساڵی حوکمیدا نەخۆشی نەبووە ، دواتر لە خۆی گۆڕاوە و دەستی داوەتە ستەم و زۆرداری و خەڵکی بەرابەری زوحاك لێی ڕاپەڕیون و لە ئێرانیان وەدەرناوە ، بەپێی ئەفسانەکان کاتێك ئەم پادشایە بە جیهاندا گەڕاوە ، چووەتە ناوچەی ئازەربایجان و لەوێ بەشەو تەختێکی بە مرواری و زێڕو زیو بۆ دروستکراوە و

کاتی خۆرکەوتنی بەیانی تیشکی هەتاو لەو تەختەی داوەو درەوشانەوەیەکی گەورەی لێپەیدا بووە ، لێرەشەوە ناوی جەم بووە بە جەمشید واتسا پادشای درەوشاوە ، چونکە بە زمانی پەهلەوی (جەم) واتا پادشاو (شید) یش واتا درەوشاوە ، بەمجۆرە بەختی جەم ئەو تەختی جەمشیدەیە .

(٧) ماد قەومێکی ئاریایی نەژادن و دانیشتوی سەر زەمینێکی فراوان بوون لە باکوورو باکووری ڕۆژئاوای ئێرانی ئێستا ، ئەوان لە ٧٠٠ ی پ . ز دا دەوڵەتی خۆیان دامەزراندو پاشتر هەر لە سەردەمی ئەماندا ئیمپراتۆرییەتی ئاشووری ڕووخا ، بەوەیش دەوڵەتی ماد بووە ئیمپراتۆرییەتێکی مەزن کە سەنتەرەکەی چیاکانی زاگرۆس و کوردستانی کۆن بوو ، هەر لە شامەوە تا هەمەدانی لە خۆ گرتبوو . ئاریایی بە مانای نەجیبزادە دێت ، مادەکانیش دەرکەوتوترینی ئەو ڕەگەزە بوون ، ئەوانە کۆمەڵێکی سپی پێست ، موو پڕ ، بالاّ ڕێك ، چاو تیژ و سینە پان و ناو قەد باریك بوون ، جەنگاوەرەکانیان لە شەڕدا ئازاو بوێرو سەر سەخت و لێهاتوو بوون و دوژمنانیان بە دڵ لێیان

دەترسان ، دەوڵەتی ماد لە ساڵی ٥٥٣ ی پ . ز دا کۆتایی هات .

(٨) ئایەتی (وأخرى تحبونها نصر من الله وفتح قريب و بشر المؤمنين) لە سوورەتی (الصف) دا یەو ژمارەی ئایەتەکەیش (١٣) یە ، لەم ئایەتەدا یەزدانی مەزن ڕووی دەمی لە بڕوادارانەو پێیان ڕادەگەیەنێ کە هەر نیعمەتێك داوای بکەن خودا بە زیادەوە پێیان دەبەخشێ ، واتا یارمەتیدانێکە لە لایەن خوداوە و سەرکەوتنیش نزیکە .

مودەتێ

مودەتێ عومرم بە تالاَن چوو لە سووچ و قوژبنا
پێمەلەم زۆر کرد لەبەر ئیمان لە بەحری بێ بنا
شاهبازێ بووم لە مەیدانی شکـــــاری دوژمنا
جەهلی میللەت بوو بە زیللەت هات بە سەرشانی منا
سەیری جێگە زەخمی پەنجەم کەن بە دایم شاهیدە
دوو دڵی لێم بۆتە زنجیر حـــەوسەڵەی داوم نییە
بۆ نەمـــانی ئەجنەبی ژینم لەبەر چـــــاوم نییە
بۆیە ئیتر ئـــارەزووی دیداری قــــــالاوم نییە
گورگی پیر کەڵبە شکاوم تـــــــاقەتی ڕاوم نییە
دڵ بەم ئەحواڵەش لە ڕێگەی میللەتمدا قـاسیدە
ئێوە ناودارانی کوردن حەیفــە دواکەوتن لە گــەل
دەست بە دەست یەکتر بدەن بۆ گرتنی لوتکەی ئەمەل
عەزم و وریایـی و سەباتە بۆ بە دەستهێنـانی هەل
دوژمن و بێگانە حەققی میللەتی پێ نـــابێ حەل
خوێنی ئەوتانە لە لای خوا عەینی زوهدی زاهیدە

شكار

کــاتی شکـاره دڵ بە موحیبەت کە برسییە
من بـــــازم و شکـاری وەتەن بێ ڕیبیا ئەکەم
پارێز ئەکەم بە هیمەتی حەیدەر حقوقی کورد
یا ڕۆحی خۆم و ئـــــالی پەیەمبەر فیدا ئەکەم
گەر مانیعی حەققی میللەتی کورد بێن عەرەب
بێشك نوێژەکانم بە کـــــوردی قـــەزا ئەکــەم
حاجی تەواف ئەکەم گــەر تالعیش مەدەد بدا
ئەم قەلبی قەلبمە بە صەفاو مەروا ساف ئەکەم
نەقشی [١] و سووروەوەردی [٢] و چەشتی [٣] و قادری [٤]
ئەمریان بە (فەرزی عەین) [٥] ئەزانم وەك یەك ئەدا ئەکەم [٦]
مەلا عەزیزی موفتی [٧] و باباعەلی [٨] بم لەوەرعدا
بۆ ئەو غـــەزالە دڵفرێنە لەسەر سەر هەرا ئەکەم
فــەرقــی بەینی قـــــادری‌و نــەقشی هێندەیە
سۆفی لە ورگی ئەدا منیش زەرگی پیـــا ئەکەم[٩]

١٩١٩

(١) نەقشی : تەریقەتی نەقشبەندی یەکێکە لە ڕێبازە ناسراوەکانی جیهانی ئیسلامی ، لەلایەن شێخ محەمەدی شاهی نەقشبەندییەوە دامەزراوە ، ئەم زاتە لە ساڵی ٧١٧ ی کۆچی لە دایکبووە ، بەر لەمیش (عەبدولخالیقی غەجدەوانی) گەلێ ڕێوشوێنی داناوە ، بەڵام شاهی نەقشبەندی کاری لە ڕێبازەکەدا کردووە و پەرەی پێداوە و بووە بە تەریقەتێکی خاوەن ڕەنگ و سیمای تایبەتی ، شاهی نەقشبەندی لە ساڵی ٨٦٥ ی کۆچی ماڵئاوایی لە ژیان کردووە .

(٢) سوورەوەردی : ڕێبازێکی سۆفیگەرییە ، لەلایەن شێخ عومەری برازای شێخ عەبدولقەهاری سوورەوەردییەوە دامەزراوە کە خەڵکی گوندی (سوهرەوەرد) ە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و نزیک شاری – زنجان – ە ، لە شاری بەغداد کۆچی دوایی کردووە و مەزارەکەی لەو شارەدا ناسراوە ، لە کتێبەکانی (عوارف المعارف) و (رشق الفصائح) ە ، لەسەر دەستی عەلی یەحیای کوڕی حەبەشَ کە ناسراوە بە شێخ شەهابەددینی سوهرەوەردی خوێندویەتی ، چەند ساڵێك موریدی شێخ مەمشادی دینەوەری و شێخ ئەحمەدی کوڕی ئەسوەدی دینەوەری بووە کە کورد بوون .

(٣) چەشتی : ڕێبازێکی سۆفیگەرییە لەلایەن (خواجە ئەبو ئەحمەد ئەبدال) ە وە دامەزراوە ، لەسەر دەستی هەردوو خەلیفەکەی (خواجە موعین ئەلدین) و (خواجە نەجیب ئەلدین) ە

وە پەرەی پێدراوە کە خەڵکی گوندی (چەشتی) بوون لە نزیك شاری (هەرات) ی ئەفغانستان .

(٤) قادری : دامەزرێنەری ئەم تەریقەتە (شێخ عەبدولقادری کوڕی موسای گەیلانییە) کە لە ساڵی ٤٧٠ ی ك – ١١٦٥ ی زایینی لە بەغدا کۆچی دوایی کردووە و هەر لەویٚ نێژراوە . لە سەردەمی شێخی گەیلانیدا بە هەزاران موسوڵمان لەسەر دەستی ئەودا تۆبەیان کردووە ، دوای خۆی گەلێ موریدو خەلیفەی جێهێشتووە و کوڕەکانیشی ڕۆڵی گەورەیان هەبووە لە بڵاوکردنەوەی ئەم تەریقەتەدا .

(٥) فەرزی عەین : لە زانستی فیقهی ئیسلامی و ئوسوڵی فیقهدا دوو جۆر زاراوە بەکاردێن کە بریتین لە (فرض العين – فرض الكفاية) فەرزی عەین ئەو کارەیە کە پەروەردگار لەسەر ئەو کەسانەی فەرز کردووە کە ژیرو پێگەیشتوون و نابیٚ کەسێکی تر بۆیان ئەنجام بدا وەك (نوێژ و زەکات) . بەڵام فەرزی کیفایە بریتییە لەو کارەی کە پەروەردگار فەرزی کردووە لەسەر کۆی ژیرو پێگەیشتووەکان ، کە ئەگەر کۆمەڵێك بەو کارە هەستن لە کۆڵ ئەوانی تر دەکەوێت وەك (نوێژی مردوو ، وەڵام دانەوەی سەلام) بۆ ئەم مەبەستە بڕوانە : عبدالوهاب خلاف ، علم أصول الفقه ، الطبعة الثالثة ، القاهرة ، ١٩٤٧ ، ص ١١٧ .

(١) نەقشی : تەریقەتی نەقشبەندی یەکێکە لە ڕێبازە ناسراوەکانی جیهانی ئیسلامی ، لەلایەن شێخ محەمەدی شاهی نەقشبەندییەوە دامەزراوە ، ئەم زاتە لە ساڵی ٧١٧ ی کۆچی لە دایکبووە ، بەر لەمیش (عەبدولخالیقی غەجدەوانی) گەلێ ڕێوشوێنی داناوە ، بەلآم شاهی نەقشبەندی کاری لە ڕێبازەکەدا کردووە و پەرەی پێداوە و بووە بە تەریقەتێکی خاوەن ڕەنگ و سیمای تایبەتی ، شاهی نەقشبەندی لە ساڵی ٨٦٥ ی کۆچی ماڵئاوایی لە ژیان کردووە .

(٢) سوورەوەردی : ڕێبازێکی سۆفیگەرییە ، لەلایەن شێخ عومەری برازای شێخ عەبدولقەهاری سوورەوەردییەوە دامەزراوە کە خەڵکی گوندی (سوهرەوەرد) ە لە ڕۆژهەلآتی کوردستان و نزیك شاری – زنجان – ە ، لە شاری بەغداد کۆچی دوایی کردووە و مەزارەکەی لەو شارەدا ناسراوە ، لە کتێبەکانی (عوارف المعارف) و (رشق الفصائح) ە ، لەسەر دەستی عەلی یەحیای کوڕی حەبەشَ کە ناسراوە بە شێخ شەهابەددینی سوهرەوەردی خوێندویەتی ، چەند ساڵێك موریدی شێخ مەمشادی دینەوەری و شێخ ئەحمەدی کوڕی ئەسوەدی دینەوەری بووە کە کورد بوون .

(٣) چەشتی : ڕێبازێکی سۆفیگەرییە لەلایەن (خواجە ئەبو ئەحمەد ئەبدال) ە وە دامەزراوە ، لەسەر دەستی هەردوو خەلیفەکەی (خواجە موعین ئەلدین) و (خواجە نەجیب ئەلدین) ە

وە پەرەی پێدراوە کە خەڵکی گوندی (چەشتی) بوون لە نزیك شاری (هەرات) ی ئەفغانستان .

(٤) قادری : دامەزرێنەری ئەم تەریقەتە (شێخ عەبدوڵقادری کوڕی موسای گەیلانییە) کە لە ساڵی ٤٧٠ ی ك – ١١٦٥ ی زایینی لە بەغدا کۆچی دوایی کردووە و هەر لەوێ نێژراوە . لە سەردەمی شێخی گەیلانیدا بە هەزاران موسوڵمان لەسەر دەستی ئەودا تۆبەیان کردووە ، دوای خۆی گەلێ موریدو خەلیفەی جێهێشتووە و کوڕەکانیشی ڕۆڵی گەورەیان هەبووە لە بڵاوکردنەوەی ئەم تەریقەتەدا .

(٥) فەرزی عەین : لە زانستی فیقهی ئیسلامی و ئوسوڵی فیقهدا دوو جۆر زاراوە بەکاردێن کە بریتین لە (فرض العين – فرض الكفاية) فەرزی عەین ئەو کارەیە کە پەروەردگار لەسەر ئەو کەسانەی فەرز کردووە کە ژیرو پێگەیشتوون و نابێ کەسێکی تر بۆیان ئەنجام بدا وەك (نوێژ و زەکات) . بەڵام فەرزی کیفایە بریتییە لەو کارەی کە پەروەردگار فەرزی کردووە لەسەر کۆی ژیرو پێگەیشتووەکان ، کە ئەگەر کۆمەڵێك بەو کارە هەستن لە کۆڵ ئەوانی تر دەکەوێت وەك (نوێژی مردوو ، وەڵام دانەوەی سەلام) بۆ ئەم مەبەستە بڕوانە : عبدالوهاب خلاف ، علم أصول الفقه ، الطبعة الثالثة ، القاهرة ، ١٩٤٧ ، ص ١١٧ .

(٦) بۆ هەمان مەبەست خوالێخۆشبوو (شێخ بابە ڕەسوڵی کوڕی شێخ ئەحمەدی کوڕی شێخ عەبدولسەمەدی بێدەنی ، ١٣٠٣ – ١٣٦٣) کە لە سەیدەکانی بەرزنجەیە لە شیعرێکدا وتویەتی :

سیلسیلەی کاکۆڵی ئاڵۆزاوی مەحبووبەی وەتەن

وا بزانە زوو بە زوو وا عاشقیٚ زنجیر ئەکا

خزمەتی خاکی وەتەن فەرزێکی عەینە بۆ هەموو

داخڵی ئەم حوکمەیە کیٚ فەرقی جوان و پیر ئەکا

بڕوانە : مەلا عەبدولکەریمی مودەریس ، بادی مەردان ، بەرگی دووەم ، ١٩٨٤ ، ل ٥٩٤

(٧) مەلا عەزیزی موفتی کوڕی حاجی مەلا محەمەد ئەمین ی کوڕی حاجی مەلا ئەحمەدی موفتییە و ناسراوە بە (چاومار) ، ساڵی ١٢٨٨ ی کۆچی لە شاری سلێمانی لە دایکبووە ، بڕوانامەی زانستی لە (عەبدولقادری مودەریس) وەرگرتووە ، لە ڕۆژی٣ ی مانگی (شەوال) ی ساڵی ١٣٦٦ ماڵئاوایی کردووە و لە گردی سەیوان بە خاك سپێردراوە ، خوالێخۆشبوو خوێندەوارێکی بە دیمەن و زانایەکی ناسراوی ڕۆژگاری خۆی بوو .

(٨) شێخ بابا عەلی کوڕی شێخ عەبدوڵڵای کوڕی شێخ عەلی مەلایە ، ساڵی ١٢٧٥ ی کۆچی لە ئاوایی تەکیە لە دایکبووە ، ساڵی ١٣٥٩ ی کۆچی ماڵئاوایی کردووە و لە گردی سەیوان و نزیك ئارامگای شێخ مەعروفی نۆدیٚ بە خاك سپێردراوە .

(٩) ئەم شیعرە بۆ مستەفا پاشای یاموڵکی نوسراوە.

تاقی کیسرا

چی بەسەر هات تاقی کیسرا [1] هەیبەتی سوڵتان ڕەشاد [2]
حوکمی هارونە ڕەشید [3] و تەخت و بەختی کـــەیقوباد [4]
چەند هەزار ئینسانی ناسك جوملە بوونە خـاك و خۆڵ
کـــورەیی ئەرزە ســـەراسەر پڕ لـــە ئێسقـانی عیبـاد
نەسرەت و مـــاڵی جیهانیش بێ بەقـــایە ئـەی ڕەفیـق
عاقیبەت دنیا نەمـــانە قەد نەکـــەی فیتنەو فەسـاد
فرسەتـــە عومـــری عـــەزیزت بێ ســـەعی زایع مـەکـە
تەرکی ئەربـــابی سەفاکـــەو ڕێی فەلاکـەت مەگرە یاد [5]

پەراوێزەکان :

(١) کیسرا یا خەسرەو ئەنەوشیروان : یەکێك بوو لە ناودارترین پادشاکانی بنەماڵەی ساسانی کە لە نێوان ساڵانی ٥٣١- ٥٧٩ حوکمی ئێرانی کردووە ، ئەم پاشایە لەسەرچاوە عەرەبییەکاندا بە نەوشیروانی دادپەروەر دەناسرێت و ئەو قۆناغەی فەرمانڕەوایی کردووە بە قۆناغێکی گرنگ و پڕ بایەخ لە ئێراندا دادەنرێت ، نەوشیروان جگە لەوەی کە لە سەرەتای هاتنە سەر کارییەوە مەزدەك و لایەنگرانی تەفروتونا کرد ، برەوی بە ئایینی زەردەشتی دایەوە ، چەندین کاری گرنگی چاکسازی لە بواری ئابووری و سەربازی و بەڕێوەبەرایەتی ئەنجام دا و دەوڵەتی گەیاندە ئاستێکی بەهێز ، لەگەڵ بێزەنتییەکانیشدا چووە شەڕەوە و ناوچەی ئەنتاکیاو لاذقییە ی لێسەندن و ساڵی ٥٥٥ پەیمانێکی ئاشتی لەگەڵیاندا بەست ، لەساڵی ٥٧٠ دا یەمەنی داگیر کرد (واتا ئەو ساڵەی کە پەیامبەری ئایینی پیرۆزی ئیسلامی محەمەد د .خ تێیدا لە دایکبووە) .

(٢) سوڵتان ڕەشاد : مەبەست لە محەمەدی پێنجەمەو یەکێك بووە لە سوڵتانەکانی دوا ڕۆژی حوکمی عوسمانی و لە ماوەی ساڵانی ١٩٠٩ تا ١٩١٨ حوکمی کردووە .

(٣) هارون ئەلڕەشید : ١٧٠ – ١٩٣ کۆچی (٧٨٦- ٨٠٨ ز) .

پێنجەمین خەلیفەی دەوڵەتی عەباسییە و ماوەی حوکمکردنی بە قۆناغێکی گرنگی مێژووی دەوڵەتی خەلافەت دەژمێررێت ، بایەخێکی زۆری بە ڕێکخستنی دەوڵەت و قایمکردنی سنوورەکان داوە ، هەوڵیداوە کاروباری خەڵکی ڕێکبخات و دەسەلاتی دەوڵەت بەسەر هەرێمەکاندا توندو تۆڵ بکات . قۆناغی حوکمی هارون ئەلڕەشید لە ڕووی

خۆشگوزەرانی و برەو پێدانی ئەدەب و مۆسیقا و گۆرانی بە قۆناغی زێڕینی دەوڵەتی خەلافەت دەژمێررێت .

(٤) قوباد : عەرەبی کراوی (کوباد) ە کە دامەزرێنەری بنەماڵەی کەیانییە لە ئێراندا . هەروەها دوو پادشای بنەماڵەی ساسانییەکان ئەم ناوەیان هەڵگرتووە ، کە یەکەمیان باوکی (کیسری ئەنەوشیروان) ە و لەسەردەمی ئەودا ئایینی (مەزدەکی) لە ئێراندا بڵاوبووەوە .

(٥) ئەم شیعرە بە هەڵە لە چاپی دووەم و سێیەمی دیوانی (بێکەس) دا بڵاوکراوەتەوە و بەبێ ورد بوونەوە بە بەرهەمی ناوبراو دانراوە ، جگە لەمەیش بە دروستی بڵاونەکراوەتەوە و ڕستێك هەڵەی زەقی تێکەوتووە .

گریان و خۆشی

زەمزەمەیە گـریانە لە نێو مەجلیسی عەشقا
ســـاقی خەبەری داوە کە یار نــایەتە یاری
قەد نایە ئەو دولبەرە بە فەریـــادی من و تۆ
سەد بارە کەبابی دڵەکەم بیکـــەمە دیـــاری
دوو جێگەیی خوێنینە بەسەر سەفحەیی ڕووما
گوڵ گوڵ بووە دامێن و کەنارم وەرە دیـــاری
ئەو خـــاڵە زوخاڵێکە لــە نێو بۆتــەیی دڵما
ڕۆحم ئەکوڵێنێ بە نەفەس کوورەیی نـــاری
ئەی مورغی ستەمدیدە ئەسیری لە قــەفەسدا
بۆ خۆت و وەتەن بگری کە سەمخوردەیی ماری
دەست ناکەوێ تریــاکی من و تۆ لـــە عیراقا
باشە کوە بەرین بە لیقـــای حـــەزرەتی بــاری
قوڕ بپێوە دادڕە یەخەت بۆ خۆت بە کەساسی
ئەی کوردی هەژار ئێستەکە بێ یارو دیـــاری

١٩٣٠

فەرهادی کورد

فەرهادی قەومی کوردم و فـەریادی کورد ئەکـــەم
دوژمن بە کوتەکی کاوە وەکوو شووشە ورد ئەکەم
بۆ بێستــوونی مـــانیعی ئـــامـــالـــی کــوردەکـــان
وەك کۆهکـەن بەعەزمی مـــەتین دەستوبرد ئەکەم [1]
یا کـــــەشتی کــورد ئەبەمە ســـاحیلی نـەجـــات
یـــا ڕۆحی خۆم و ئـــــالی پەیەمبـــەر بە پرد ئەکەم
مەحموودی فیکرەتم ئەخەمە دووی ئـــەیازی کورد
یا کەسبی وەسڵی مییللییەت و نەیلی کورد ئەکەم
من کــــوردم و بەکـــوردی ئـــــەڵێـــم و بــرایەوە
زیللەت نەمـا ســــەعادەتی کــوردان گـــــــەڕایەوە

(١) کۆهکەن : شاخ هەڵکەن ، کە ئەمە لەقەبی فەرهادی عاشقی شیرینە .

پێنج خشتەکی شێخ سەلام (١)

لەسەر شیعرێکی شێخ مەحموود

شێت نەبووم بۆچ ئارەزووی سەیری جەبەل لوبنان ئەکەم
دایما ســـــەیرو سەفای باخـــاتی هــــەورامان ئەکەم
کوردم و هــەر حـەز بە ئیستیقــلالی کـــوردستان ئەکەم
وەحشـــەت و نەفرەت لە چارەی عـــارەبی پێپان ئەکەم
من تەمەننـــــــای سەربەخۆیی میللەتی خۆمان ئەکەم

قـــەت بە ویسکی و بیرەیی ناگـۆڕمەوانـــیٚ شیر و دۆ
بەرخ و کارژۆڵــەم هەیە ، چیمە لە توولە و کـــەلبی تۆ
زەحمەتـــە یەك نـــاکـــەوین واز بێنە لێـــم توخوا بڕۆ
تۆ بـــە بێ دەرپـــێ ئەژیـــت و فیتە فیتی قنگتـــە تۆ
من لەسەر دەرپێشەوە یـــا بەدەمەو قۆپـــان ئەکەم

نامەوێ داری موغەیلان ، پڕ لە چقڵ و دڕك و خـــار
چەشنی تووبای جەننەتە ، سەروچنـــاری کـــۆهسار
لۆرك و مـــاســـــت و فرۆ و ڕۆن و پـــەنیرم بێ ژمـــار
شیری وشتر بۆ ئەخۆم ، چیمە لە گۆشتی سووسەمار
شیری مەڕ بێ خـــواردنم ، دابەستە بۆ زستان ئەکەم

وا مەزانـــە عــاجزم ، عەزمێکی مـــەردانـــەم هەیە
من ڕەوشــتی بـــاش و کردارێکی پیـــاوانەم هەیە
موستەریحم ، خـــاترێکی شۆخ و شـــاهانەم هەیە
ڕانکوچۆغـــەی لای ڕەواندوز پەســتـەکی بانەم هەیە
بۆ کلاشی تیرە قـــایم ڕوو لە هـــەورامان ئەکـــەم

ڕوپیە و پـــارەی جیهان بۆ تۆ بێ سەرجەم نامەوێ
خێری دنیام پێ بدەی ، تۆ ببیە حاتەم نـــامـــەوێ
نوقڵ و ڕاحەت ، بستە ناخۆم ، زۆرە یا کەم نامەوێ
من ڕوتابم بۆ چییە ، خـورما جەهەننەم نـــامەوێ
مێوژە خۆڵاوو گـەزۆو باسوق لەبــــەر میوان ئەکەم

هەروەکوو مەنصور ئەگەر حاکم بدا ئەستۆم لە دار
چۆن لە حەق من واز ئەهێنم ، یا ئەکەم تەرکی دیار
یابە وا چـاکـە لە داخـانـا بکـــەی تۆ ئینتیـــحار
من لە جێی عاگاڵی ئەسڵت ، یا سدارەی موستەعار
تەبلەیی کورکی لەطیفی کـــەڵهوڕ و ئـــەیوان ئەکەم

من بەدڵ نەفرەت لە ئیشی پووچ و بێ مەعنــا ئەکەم
شێت نەبووم خۆم بۆ دوچاری شیدەتی گەرما ئەکەم
بەفری کوێستانم هەیە ، بۆیە لە تۆ حاشـــــا ئەکەم
تف لە چۆڵ و بادییە و دەشت و لم و سەحرا ئەکەم
ئارەزوی شاخ و چیـــا و هەردەیی بـــەرزان ئەکەم

وەختی ئێمەیش دێ ، ئەم دنیایــــە ئیشی دەورەیە
چەشنی ئێوە ئیحتیاجمان نەك بە حەرب و سەورەیە
تۆ لە کوردستان ئەگەر حاڵی نەبووی بەم تـــەورەیە
ئەم کــــەژو کێو و چیایە شیرکــەتێکی گــەورەیە
سەعلەب و مازوو کەتیرە ، سیچکە وو قەزوان ئەکەم

شاخ و داخــی ئێمە گشــتی بەرزە ، بەردەزەردەیە
نەك وەکوو سەحرای عەرەب ئاچوغ و وابێ پەردەیە
میللەتیشمـــان جــەنگی و شەڕار و حەربی کردەیە
نیشتمانی کوردەواری شـــاخ و داخ و هــــەردەیە
پێپەتی کەر بوی ئەڵێی تەسخیری کوردستان ئەکەم [٢]

پەراوێزەکان :

(١) شێخ سەلام کوڕی شێخ ئەحمەدی کوڕی شێخ عەبدولکەریمی کوڕی شێخ محەمەدە ، لە ساڵی ١٨٩٢ ی زایینی لە ئاوایی (عازەبان) ی سەر بە ناوچەی (وارماوا) لە دایکبووە ، شاعیرێکی دیارو نیشتمانپەروەرێکی سەنگین بووە ، مێژووی ژیانی بریتی بووە لە زنجیرەیەك ڕاونان و ئاوارەیی و کوێرەوەری ، لە شۆڕشەکانی شێخ مەحموودی بەرزنجیدا بەشدارییەکی کارای هەبووە ، بەشێك لە شیعرەکانی لە ساڵی ١٩٥٨ دا و لەسەر ئەرکی خوالێخۆشبوو (ڕەوف مەعروف) ی خاوەن کتێبخانەی گەلاوێژ ی سلیمانییەوە چاپکراوەو (مارف خەزنەدار) پێشەکییەکی بە نرخی بۆ نووسیوە ، شێخ سەلام لەم دیوانەیدا بە درێژی مێژووی ژیانی خۆی نووسیوەتەوە ، چوارینەکانی (خەیام) و (حسێن قودسی نەخەعی) لە فارسییەوە کردووە بە کوردی و چاپکراون ، لە ڕۆژی ١٩٥٩/٣/٣ دا لە ئاوایی (دوڵان) ی کۆچی دوایی کردووە و لە گردی سەیوان بە خاك سپێردراوە .

(٢) ئەم شیعرە تا ئێستا بڵاونەکراوەتەوە ، دەقی تەواوی لە کەشکۆڵێکی کاك نەوشیروان مستەفا دا بڵاوکراوەتەوە کە لە کۆتایی ساڵی ١٩٦٠ دا تەواوی کردووە ، بڕوانە : ل ٧٥ ـ ٧٨ ، لە لایەکی ترەوە لە کاتێکدا کە ساڵی ١٩٨٥ بەشی یەکەمی (کەشکۆڵی گیو) بڵاوکرایەوە ، لە لاپەڕەکانی (٤٩ – ٥٠)دا شێخ مەحموود وەك شاعیرێك نیشان دراوەو چەند دێرێك لە شیعرەکانی خراونەتە بەرچاو هەر لەو لاپەڕانەدا وتراوە کە (پارچە شیعرێکی شێخ مەحموود شێخ سەلام

کردوویەتی بە پێنج خشتەکی و لەگەڵ بەرهەمی ئەودا بڵاوی دەکەمەوە ، هەروەها صدقی کاکە حەمەی قازی بۆکانی پارچە شیعرێکی نێوبراوی کردووەتە پێنج خشتەکی و لەگەڵ شیعرەکانی صدقی دا دەبێت) . هەر لەو ساڵەدا بۆ ئەم مەبەستە (مامۆستا حەسەن جاف) م ڕاسپارد کە لە لای دکتۆر کوردستان موکریانی هەوڵ بدات تا ئەو دوو شیعرەم دەست بکەوێت پاش ماوەیەکی زۆر مامۆستا حەسەن جاف پێنج خشتەکییەکەی شێخ سەلامی بۆ هێنام و وتی کە دکتۆر کوردستان موکریانی دەڵێ شیعرەکەی ترم بۆ نادۆزرێتەوە دواتر هەردوو دەقەکەم بەراورد کرد و جیاوازییەکی ئەوتۆیان نەبوو ، بۆیە ئەم دەقەی لێرەدا بڵاو دەکرێتەوە لە هەردوو دەقەکەی نەوشیروان مستەفاو نوسخەکەی کوردستان موکریانییەوە ئامادە کراوە .

(چواین) یٚکی شیٚخی نەمرو
پیٚنج خشتەکییەکی مەلا ئەسعەدی مەحوی [1]

لوتف و کەرەم و قەهری دەم و دەس نەفەسیٚکە
هەر ساتە بە ڕەنگیٚك و لەسەر تەبعی کـەسیٚکە
تەخریبی گوڵی یاســـەمەن و باغی مەحەببەت
کـــرداری لەسەر کـــەیف و هەوایی تەرەسیٚکە

" پیٚنج خشتەکییەکە " [2]

دنیا بە مەسەل فاحیشەوو خـــەرمە گەسیٚکە
بیٚ عەهدو وەفا ، دون ودەنی ، وەك جەرەسیٚکە
گەه یاری کەرو گـــەه لەملی ئەبلـــە رەسیٚکە
لوتف و کەرەم و قەهری دەم و دەس نەفەسیٚکە
هەر ســـاتە بە رەنگیٚك و لەسەر تەبعی کەسیٚکە

بـــاوەڕ مەکـــە کە ببیٚ ســـاغی مەحەببەت
هەروا بە درۆ ئەیخەنە دەرها داخـی مەحەببەت
پیشەی حەسەنە زاڵمەکـــەی زاغی مەحەببەت
تەخریبی گـــوڵی یاسەمەن و باغی مەحەببەت
کـردارى لەســـەر کـــەیف و هەوایی تەرەسیٚکە

پەراوێزەکان :

(١) مەلا ئەسعەد کوڕی مەلا خالیدی کوڕی مەلا محەمەدی مەحوی شاعیرە ، ساڵی ١٨٩٨ لە سلێمانی لە دایکبووە ، ڕۆژی ٢٥ ی نیسانی ١٩٧٦ کۆچی دوایی کردووە و لە گۆڕستانی سەیوان بە خاك سپێردراوە .

(٢) بەشێك لە دیوانی مەلا ئەسعەدی مەحوی ، بەشی یەکەم ، چاپی ١٩٧٠ ، ل ٩٨ .

بۆ حوزنی [١]

کـــەیلی غەمە دایم دڵـــەکـەم حوزنی درۆیە
زوو دەرپـــەڕە ئەو داوە لەبـــەر خاتری تۆیە
دارو دەوەن و پووشی ڕەوانــدز بە قەڵەم کەی
خاکی وەتەنـم شـــــاهیدە ئیخلاسی درۆیە
ئەم نامەیی دڵشـــادە لەســەر دیدە بە برژانگ
نووسینی بە شارەت بێ، سبەینێی من و تۆیە
با قوڕ بەسەراکات و ڕەقیب داکـــی هەمیشە
بەر بێتە بەری پیسی نـەجیسی بە چـــەقۆیە
[٢]

....

خاکت بەسەر ئەو هێرشە بۆ سەر کنـــی تۆیە
تەك مەگرە بە پەروازی، بە جووتی وەرە لای من
هەر ئانێکی کەڵ و چاوەنواری کـەل و کۆیە[٣]

پەراوێزەکان :

(١) حوزنی ناوی حسێن کوڕی سەید عەبدولەتیفی کوڕی شێخ ئیسماعیلی شێخ لەتیفی خەزاییە ، ساڵی ١٨٩٠ لە شاری مەهاباد لە دایکبووە ، ڕۆژی ١٩٤٧/٩/٢٠ لە شاری بەغداد کۆچی دوایی کردووە حوزنی نووسەرو مێژوونووسێکی دیاری کوردە ، خاوەنی لیستێك کتێبی ئەدەبی و کۆمەلایەتی و مێژووییە ، سەرنووسەر و بەڕێوەبەری گۆڤاری زاری کرمانجی و ڕوناکی و بەڕێوەبەری گۆڤاری دەنگی گێتی تازە بووە و ماوەیەکیش لەگەڵ پیرەمێردا ڕۆژنامەی (ژیان) یان بەڕیوەبردووە .

(٢) ئەم دێڕە لە گۆڤاری هەتاودا بلاْونەکراوەتەوە و خاڵی بۆ دانراوە ,

(٣) خوالێخۆشبوو (گیوی موکریانی) سەبارەت بەم شیعرە دەڵێ (شێخ مەحموودی زەعیم ئەم شیعرەی لە ساڵی ١٩٤٠ دا لە بەغدادەوە بۆ سەید حوزنی برام ناردووە کە لە ڕەواندوز بووە ، لە کاتێکدا هەستی بەوە کردبوو کە ئامیر رەتڵ – فایەق کاکە ئەمین – بە ناوی مەنیقەی موحەڕەمەوە دەیویست کاکم بخاتە گێژاوی گێچەڵەوە) بۆ ئەم زانیارییە بڕوانە : گۆڤاری هەتاو ، ژ ٢ ، ٢٠ ی مایسی ١٩٥٤ .

بۆ دۆستێك [1]

عــەزیزم من نە (جانی) م و نە (زانی)
بــە دەردی دەهــر گـــیرۆدەم بــزانی
لە فەحوایی حــەدیسی (الفتنة) نیم [2]
نەکــەی هەرگیـــز وەکوو خۆتم بزانی
لە ئــاوێنە تەماشای خــۆت کە شێخم
هەموو کــرداری خـــۆتی تیا ئەزانی
لە دایك و باوکەوە من کاك ئەحمەدیم
لە جوملەی قـــاتلی جــەددم نەزانی

پەراوێزەکان :

(١) بە تەواوی بۆم ساغ نەبووەوە کە ئەو دۆستەی کێیە .
(٢) ئیشارەتە بۆ فەرمودەی پێغەمبەر (الفتنة نائمة لعن الله من أيقظها)

بۆ عەبدوڵلاَ عادیل [1]

عـــــادیل بە عـــەدالەت لە سپی لادە بەشیـــکە
بــاسوور نەبیٚ ئەمجارە لە نێو تــاســـی رەشێکە
چاو مەستە لە شەو ، هەستە لەسەر کایەن و ئاخوڕ
چاك لیٚخوڕە ، زوو تێخوڕە خومخـانەی رەشیکە
بیٚقوورەتی ئیٚستێکــە ئــەزانم وەکوو گـــای پیر
نـاتوانــی لەســەر کلــکی، ئەگەر مەردی کشیکە [2]

پەراوێزەکان :

(١) شێخ مەحموود ئەم شیعرەی بۆ یەکێك لە دۆستە نزیکەکانی ناردووە لە ڕووی خۆشەویستییەوە بەم جۆرە بەسەری کردووەتەوە ، (سەید عەبدوڵلاّ ناسراوە بە عەبدوڵلاّ عادیل و کوڕی شێخ عەبدوڵقادرە فەندی کوڕی شێخ عەبدولسەلامە فەندی قازییە ، ڕێبەری ناحییەی ئەو کاتەی – حەریر و باتاس – بووە ، یەکێك بووە لە ئەفسەرە شۆڕشگێڕەکانی شێخی نەمر و تا ڕێککەوتنەکەی ساڵی ١٩٢٧ لەگەڵیدا بووە ، دواتر لە باشووری عێراق و لە ئاواییە گەورەکانی کوردستان دامەزراوە ، عەبدوڵلاّ عادیل برای مەلیحە نەرهەت و حەسەن فەللاح و سەعدوڵلاّ دەربەدەری شاعیرە .

خانەوادەی عەبدوڵلاّ عادیل لە سلێمانیدا بە خوێندەواری و زانست پەروەری ناسراون ، ئێستەیش مزگەوتی شێخ سەلامی باپیری ئاوەدانە بەلاّم بێنازە و فێرگەکەی کوێربووەتەوە . بۆ ئەم زانیارییانە بڕوانە : کەمال رەوف محەمەد ، دەستەوارە یە نان بۆ مێژوو ، سلێمانی ٢٠٠٤ ل ٨٠-٨٦ .

(٢) ئەم شیعرە بۆ یەکەمجار لە لایەن گیوموکریانییەوە بلاّوکراوەتەوە ، بڕوانە : کەشکۆڵی گیو ، بەرگی یەکەم ، ئامادەکردنی کوردستان موکریانی ، هەولێر ، ١٩٨٥ ل ٥٠ .

چوارین و کورتە شیعر

یەکەم

دیسان بەهارە ، ئۆردوی جەننەت گەڕایەوە [1]
دەستی جەفـــای فەلاکەتی زستان کشایەوە
شەونم لەسەر ڕوویی شەهلا و ڕوویی گولچ [2]
بولبول بەگریە ، خونچە بە خەندە گەشایەوە

١٩٢٥

(١) ئۆردوو : وشەیەکی تورکی مەغۆلییە و بە مانای لەشکر دێت ، بەلاّم لەم شیعرەدا مەبەست زۆری گولّ و جوانی سەوزە گیای بەهارە .

(٢) شەهلا : ژنی چاو ڕەشی مەیلە و شین ، جوان .

دووەم

ڕۆژی دەعـــوا تیغی ئەبرۆی عالەمێکـی سـەربڕی
من لەبەر بەختی بەدم بۆ ڕەنجـــی دنیـــا مامەوە
هەر کەسی مەحموود حەبس کا ئاخری هەر بەر ئەبێ
من لە ناو زیندانی عەشقا شێت و شەیدا مـــامەوە

سێیەم

گریـــــانە دیدەکـــــــەم و بریـــــانە سینەکەم
بۆ کوێ چوو قیبلەکـەم و کـــــــــوانی دیدەکەم
لۆمەم ئەکەن رەفیق و برا ، قوڕ بەسەر دیدەکەم
تا مردنم بە عەهدی خـــــــودا بۆ تۆ شین ئەکەم

١٩٥٥

چوارەم

غوبـــــارو تۆزی میحنەتـــــی دنیای هەلاکەتم
کەوتووەتە سەر دوو دیدەو شەئنی نەدامەتم
پەنجەی ئەجەل بە یەخـەمەوە بەند بووە ئەڵێ
هەستە دوعا بخوازە بڵێ روو لە قیـــــــامەتم

پێنجەم

شێواوە جیهان خـــەڵکی گـرفتاری بەڵایــە
هێند سپڵە بووە سەیری برا گورگـی برایــە
ئەشراری میللەل ئـــەمڕۆ لە نـــاومانـــا ...
هەر بەد گوهەرن ، دەستە بە دەستە و زرایە
پێخـــاوسی لارانن ئەمڕۆکـــە و کـــلایـــە

١٩٥٢

شەشەم

ئەمن ئێستا لەگـەڵ حــــۆران لە سوکــانی سەماواتم
جەحیمە دڵ لە دووری ئاسکەکەی کانی ئاسکان ماتم
بە قەولی ئەو سەگی گوربە سیفەت ئەسڵەن مەکە باوەر
بڵێ مەحـــموود نەمـــاوە ، وا بزانـــــــە دائیمـەن لاتم (١)

(١) ئـــــەم چـــوارینەی شــــێخی نـــــەمر لەگـــــەڵ نامەیـــــەکی تایبەتیـــــدا نێـــــردراوە بـــۆ خوالێخۆشـــبوو ســـــەید برایمـــــی حەفیـــــد و نامـــــەو شــــیعرەکەیش بـــــە دەســــــتخەتی شــــێخ مـــــەحموود مـــــاوەو لەبەردەســـــتدایەو نموونەکەیـــــشی لـــــە کۆتایی ئەم کتێبەدا بڵاوکراوەتەوە .

بۆ خەسرەو خانی دەرەویانە [1]

لوتفی شیرینی نەبوو خەسرەو لەگەڵ فەرهادی کورد
بۆیە کــەوتە دامــی شێرو تــامی شیرینی نــەکرد

(١) ئــەم شــیعرە یەکێکــە لــە بەیتــە باڵاکــانی شــێخ و لــە ڕاســتیدا دوو مانــای هەیــە ، یــەکێکیان دوور ، ئــەوی تریــان نزیــك ، دوورەکــە پەنجــە ڕاکێــشانە بــۆ داســتانی بــەناوبانگی (شــیرین و خوســرەو) ی (خانــای قوبــادی) . خــانی دەڵــێ : خەســرەو حــەزی لــە شــیرین بــوو ، بــەڵام بــەو هۆیــەی کــە بــاوکی ژنەکــەی پاشــایەکی گــەورە بــوو ، لــە ســەندنەوەی وڵاتەکەیــدا لــە دەســت (بــارامی گــۆڕ) یارمــەتی دابــوو ، دواتــر کــچی خۆیــشی دابوویــە نەیــدەوێرا شــیرین بخوازێــت و نەشــی دەویــست بیداتەکــەس ، فــەرهادی کــوردی ســەنگتاش عاشــقی شــیرین بــوو ، داخــوازی شــیرینی لــە خەســرەو کــرد ، خەســرەو نەیویــست یەکــسەر دەســت بــە ڕوویــەوە بنــێ و لــە دڵــی خۆیــدا وتــی داواکارییــەکی لێدەکــەم کــە نــەتوانێ جێبــەجێی بکــات ، پــەڵپی کونــاو دەرکردنــی چــیای (بێــستونی) ی لێگــرت ، کــە ئەگــەر ئــەو کــارە بکــات شــیرینی دەداتــێ ، ئــەوەبوو هێــزو گــوڕی عەشــق (بێــستون) ی بــە سەنگتاشــی بــە فــەرهاد کــون کــرد ، (خوســرەو)یــش بــەهۆی پیرێــژنێکی ســەر ئاســنینەوە (

فـــەرهاد) ی دا بـــە کوشـــت ، لـــە لایـــەکی تـــرەوە (شـــێرۆ) ی کـــوڕی (خەســـرەو) حـــەزی لـــە (شـــیرین) کـــردو لـــەو پێنـــاوەدا داوی بـــۆ بـــاوکی نایـــەوە و بـــە کوشـــتی‌دا ، مانـــا نزیکەکەیـــشی ئەوەیـــە کـــە ســـەرداری کـــورد شـــێخی نـــەمر ئامۆژگـــاری (خەســـرەو خـــانی دەرەویانـــە) ی هـــەورامانی کردبـــوو کـــە پێکـــەوە یارمـــەتی یـــەکتر بـــدەن لـــە شـــەڕی ناحـــەزان دا ، بـــەڵام جـــەنابی (خەســـرەو خـــان) ئـــەم ئامۆژگارییـــەی لـــە گـــوێ نـــەگرت و دواتـــر لـــە لایـــەن دەســـەڵاتدارانی ئێرانـــەوە گـــیرا . بـــۆ ئـــەم مانـــا نزیکـــە شـــێخ مـــەحموود مەبەســـتی لـــە (فـــەرهادی کـــورد) خۆیـــەتی ، چـــونکە لـــە هەنـــدێ شـــیعرو نامـــەی تایبەتیـــدا ئـــەم فـــەرهادی کـــوردەی زۆر بـــەکارهێناوە . (بـــۆ ئـــەم زانیارییانـــە بڕوانـــە : فەرەیـــدون عـــەلی ئـــەمین ، ڕۆژنامـــەی هاوکـــاری ژ ١١٩٧ ی ڕۆژی ١٩٩٠/٧/٢٦

بۆ ئیسماعیل حەققی شاوەیس[1]

به یــادگــار ئەینێرم بۆ شاوەیسی رەفیقم [2]
لە دیــدارمــا ببینیٚ بۆ میللییەت شەفیقم

(١) دوای شـــــەڕی – ئاوباریـــــك – ی ســـــاڵی ١٩٣١ و دوور خـــستنەوەی شـــێخی نـــەمر بـــۆ باشـــووری عێـــراق ، لـــە ١٢ ی تـــشرینی دووەمـــی ســـاڵی ١٩٣٣ دا لەشـــاری بەغـــداد جـــێگیر دەبـــیٚ ، پـــاش ماوەیـــەك وێنەیـــەکی تایبـــەتی خـــۆی بـــە دیـــاری بـــۆ مامۆســـتای خـــەباتکار و مێـــژوونووس خوالێخۆشـــبوو ئیـــسماعیل حـــەققی شـــاوەیس دەنێـــریٚ و لـــە پـــشتی وێنەکەیـــەوە ئـــەم دێـــڕە شـــیعرە دەنوســـیٚ و ئیمـــزا فـــەرهادی کـــوردی لێـــدەدا کـــە زۆر جـــار ئـــەم نـــاوەی بـــۆ خـــۆی بەکارهێناوە .

(٢) خـــەباتکارو نووســـەری بـــە دیمـــەن خوالێخۆشـــبوو (ئیـــسماعیل حـــەققی شـــاوەیس) نـــاوی تـــەواوی (ئیـــسماعیل عـــەلی رەســـوول ئەحمـــەد) ە ، ســـاڵی ١٨٩٤ لـــە شـــاری مووســـڵ لـــە دایکبـــووە ، لـــە ســـەرەتای لاویـــدا بەشـــداری جـــەنگی (بـــەڵقان) ی کـــردووە و لـــە ڕۆژگـــاری دەســـەڵاتی تورکەکانیـــشدا بەشـــی خـــۆی ســـزاو تـــاڵاوی نۆشـــیوە ، لـــە جـــەنگی یەکـــەمی جیهانیـــدا بـــە چـــاوی خـــۆی شکـــستی عوسمانییـــەکانی بینیـــوە ، دواتـــریش بـــە هـــاتن و دەســـەڵاتی

ئینگلیزەکـــان دڵـــی نەکراوەتـــەوەو بووەتـــە بەرهەڵـــستارێکی ئاشکرای خاوەن هەڵوێست .

نۆبـــەرەی نوســـینی دەگەڕێتـــەوە بـــۆ گۆڤـــاری (ڕۆژی کـــورد) ی ئەســـتەمولْ ، لـــە ســـەردەمی رەشـــبەگیریەکەی جـــەنگی یەکـــەمی جیهانی‌ـــدا بـــە زمـــانی تـــورکی و بـــە ڕۆحێکـــی ئیـــسلامی بەشـــداری نووســـینی لـــە ڕۆژنامـــەی (الـــزوراء) دا کـــردووە ، دواتـــریش هـــەردوو گۆڤـــاری (دیـــاری کوردســـتان) و (هـــاوار) ی بەســـەر کردووەتـــەوە و بەرهـــەمی بـــۆ نـــاردون ، لـــە بـــواری چـــاپەمەنی و دانـــانی کتێبیـــشدا ســـالآنی ١٩٣٣ – ١٩٣٨ دوو کتێبـــی ســـەبارەت بـــە پەنـــدی پێـــشینیان بـــە چـــاپ گەیانـــدووە ، ســـەرتۆپی نووســـینەکانی مامۆســـتا (شـــاوەیس) ئـــەو زنجـــیرە باســـەیە کـــە ســـالآنی ٩٦٠ –٩٦١ بـــەڕوودوا لـــە گۆڤـــاری (ڕۆژی نـــوێ) دا ســـەبارەت بـــە مێـــژووی کـــوردو ئەڵقـــە ون و نەبیـــستراوەکانی بلاْوی‌کردوونەتـــەوە و بوونەتـــە سەرچـــاوەیەکی خـــاوێن و متمانـــە پێکـــراو بـــۆ نووســـینەوەی مێژووی هاوچەرخی کورد .

بۆ وسوو ئاغا [1]

یوسفم تۆیت لەتیفە ، زۆر سەلامت لێ ئەکەم [2]
بۆ ئیسعادی نوری چاوم ، هەردوو چاوت ماچ ئەکەم

(١) دوای شەڕی ئاوباریك و کۆتایی شۆڕشەکانی شێخی نەمر و ڕەوانەکردنی شێخ و هەندێ لە دڵسۆزەکانی بۆ شارەکانی باشووری عێراق ، مستەفا ئاغای عەبدوڵڵا ئاغا ١٨٩٠ – ١٩٥٤ کە یەکێك بووە لە هەرە دڵسۆزەکانی شێخ و لەگەڵیدا بووە ، ڕۆژی ١٩٣١/١٢/٢٢ نامەیەکی بە سۆز بۆ (وسوو ئاغا) ی برا گەورەی دەنێرێت و لە کۆتایی نامەکەدا شێخی نەمر دەیەوێ لەو نامەیەدا بەشدار بێت و ئەم دێڕە شیعرە بە خەتی خۆی دەنووسێت و سۆزو خۆشەویستی خۆی بۆ وسوو ئاغا دەردەبڕێت .

(٢) یوسف مەبەست (وسوو ئاغایە) و کوڕی عەبدوڵڵا ئاغای کوڕی محەمەد مەولوودە ، ساڵی ١٨٨٥ لە شاری سلێمانی لە دایکبووە ، لە مانگی (٩) ی ساڵی ١٩٥٧ کۆچی دوایی کردووە ، خوالێخۆشبوو لەگەڵ (مستەفا ئاغا) ی برایدا ڕێزیان لەبەرچاو بووە ، شاعیری بزوتنەوەی نەتەوایەتی کورد حەمدی (ئەحمەد بەگی ساحیبقڕان) لە (ترجیع بەند) ێکیدا سەبارەت بە ئیدارەی ئەو ڕۆژگارە بەڕێزەوە ناوی وسوو ئاغا دەبات و دەڵێ :

موحتەرەم مەئمووری تەشریفاتی دەوڵەت بوو وسوو

بۆ ئەمەیش بڕوانە : دیوانی حەمدی ، چاپی یەکەم ، چاپخانەی ئەسعەد ، بەغداد ، ١٩٥٧ ، ل ٨٧ .

بۆ شێخ عەبدولکەریمی قادر کەرەم [1]

دەسی ئیقبـــالْ نەکەوتە شان و باڵم
نەگەر یا صـاحب ئینصاف بە حاڵم [2]

(١) خوالێخۆشـبوو شـێخ عەبدولکـەریم کـوڕی شـێخ حـسێنی کـوڕی شـێخ عەبدولکـەریمی قازانقایەیـە و بـرازای شـێخ حەسـەنی قەرەچـێوارە و لـە شـێخە ناودارەکـانی بەرزنجەیـە ، شـێخ عەبدولکـەریم هەڵکـەوتوی ڕۆژگـاری خـۆی بـوو ، یـەکێك بـوو لـە خـزم و نزیکـەکانی شـێخ مـەحموودی بـەرزنجی ، لـە ئەدەبیاتـدا شـارەزابوو ، دیـوانێکی دەستنووسـی لای نـەوەکانی پـارێزراوە ، لـە شـیعردا نازنـاوی خـادم بـوو ، سـاڵی ١٩٥٤ کۆچـی دوایـی کـردووە و لـە قـادر کـەرەم نێـژراوە . شـێخ عەبدولکـەریم بـاوکی هـەردوو شـەهید (شـێخ مـارفی بـەرزنجی) و (شـێخ حـسێنی بـەرزنجی) یـە کـە لـە ڕۆژی ٢٣ ی حوزەیرانی ساڵی ١٩٦٣ دا کران بە دارا .

(٢) شـێخی نـەمر ئـەم دێـڕە شـیعرەی لـە کۆتـایی نامەیەکـدا بـۆ شـێخ عەبدولکـەریم نووسـیووە و بـە (خـاڵۆی موحتـەرەم) ناوی بردووە .

بۆ شێخ محێدین ی شێخ سالْح[1]

نە موحتاجی دەستو تفەنگتم و نە شان و عەبا

موحتاجی چنگیٚ توتنی خۆشناوم یان بیٚشەما

(١) خوالیٚخۆشبوو (شێخ محێدینی شێخ سالْح) ی بەرزنجی کە ناسراوە بە شێخ محێدینی هەولێر ، یەکێك بووە لە هاوەڵ و دۆستە نزیکەکانی شێخی نەمر ، چەندین جار لە هەولێرەوە سەردانی شێخی کردووە و چەند ڕۆژێك لە (داریکەلی) ماوەتەوە ، نامەیان لە نێواندا هەبووە و یەکتریان بەسەر کردووەتەوە ، دیارە ئەم شیعرەیش نموونەیەکی زیندووی ئەو پەیوەندییەیە.

بۆ شێخ جەعفەری نۆدیی[1]

بۆ جەهەننەم گەر بچم دوا ئینتیقـــــام لام نیعمەتە
گەر مووەفەق بم لە دەست خۆمی نەدەم ئەو فرسەتە
شەرتە گەر جارێکی تر بۆم هەڵکــــــەوێ تۆبە نەکەم
تا بە ئەڵماسی هونـــەر لەت لەت نەکـــەم چی ئۆبەتە

(١) شـــێخ جەعفـــەر کـــوڕی شـــێخ ئەحمـــەدی (ناســـراو بـــە کاکـــە لاو) کـــوڕی شـــێخ حەســـەنی نۆدێیـــە ، ســـاڵی ١٩٠٤ لـــە ئـــاوایی (نـــۆدێ) لـــە دایکبـــووە . لـــە ســـەرەتادا لای بـــاوکی قورئـــانی پـــیرۆزی خوێنـــدووە ، کەســـێکی دڵـــسۆزو بە
وەفـــا بـــووە ، بـــەم هۆیـــەوە بـــووە بـــە وەکیـــل و دەمڕاســـتی شـــێخ بـــۆ ڕاپەڕانـــدنی کارەکـــانی ، دوای کۆچـــی دوایـــی شـــێخ مـــەحموود گەڕاوەتـــەوە بـــۆ (نـــۆدێ) و خـــەریکی کـــشتوکاڵ و باخـــداری بـــووە ، ســـاڵی ١٩٧٥ هاتووەتـــەوە بـــۆ ســـلێمانی و چـــەند جارێـــك حـــەجی کـــردووە ، ســـاڵی ١٩٨٥ ماڵئـــاوایی لـــە ژیـــان دەکـــات (ئـــەم چـــوارینەم لـــە سدیق ساڵح وەرگرتووە) .

بۆ شاكير مجرم [1]

سەد سەلامت لێبێ شێتی پەتەڕی
قەولێکت گرتووە وەك ڕێوی گەڕی
وەتەنت تەرك كرد بۆ پیرێژنێك
زۆر حەیفە بۆ تۆ كە ئاخر شەڕی

(١) خوالێخۆشبوو شاكیر عەبدولعەزیز محەمەد عەبدولئەمیر كە بە (شاكیر مجرم) ناسراوە ، ساڵی ١٨٩٤ لە شاری سلێمانی لە دایكبووە ، لە ڕۆژگاری شێخی نەمردا بەڕێوەبەری پۆستە و تەلەگراف بووە ، ساڵی ١٩٥٤ خانەنشین كراوە ، ڕۆژی ١٤-٩-١٩٥٧ لە ڕەواندوز كۆچی دوایی كردووە ، خوالێخۆشبوو یەكێك بووە لە هاوكارانی شێخی نەمر و بەو هۆیەوە تووشی گرتن و ڕاونان و دەردی سەری بووە ، شاكیر مجرم خوێندەوارێكی باشی سەردەمەكەی بووە و زمانی توركی و فارسی بە باشی زانیوە و لە ئەدەبیاتی كوردیشدا تەریك نەبووە . (بۆ ئەم زانیاریانە بڕوانە : دەرسیم شێركۆ ، ڕۆژنامەی زاری كرمانجی ، ڕەواندوز ، ژ ٢٤ ، ڕۆژی٢٨-١١-٢٠٠٥) (ئەم چوارینەم لە سدیق ساڵح وەرگرتووە) .

بۆ ناهیدەی شێخ سەلام (١)

کاوەی کورد کوانێ ئەی بەر گوزیدە [٢]
فەرەیدون حازر ، سیلاح پوشیدە [٣]

(١) خوالێخۆشبوو خاتوو ناهیدە کچی شاعیری ناوداری کورد خوالێخۆشبوو – شێخ سەلام – ە ، ساڵی ١٩٢٢ لە گەڕەکی قەزازەکانی شاری سلێمانی لە دایکبووە ، لەسەردەمی لاوێتییەوە تێکەڵ بەکاروباری سیاسی بووە ، لەسەرەتادا لە حیزبی (هیوا) و دواتریش لە (پارتی دیموکراتی کوردستان) دا ئەندامێکی کارا بووە ، ساڵانێك بە پیشەی مامۆستاییەوە خەریکبووە ، لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی وەك (گەلاوێژ و ژین و هەولێر و شەفەق و هیوا) و هەندێکی تردا بەشداربووە و شیعرو پەخشان و چیرۆك و وەرگێڕانی تێدا بڵاوکردووەتەوە ، زۆرینەی بابەتەکانی بە ناوی (کچە کورد) (ن . س) و (دایکی ڕۆژ) ەوە نووسیوە ، ئەم مامۆستا و ڕوناکبیرو خەباتکارە لە ڕۆژی ٢٠٠٥/١١/٢٥ماڵئاوایی لە ژیان کردو لەگردی سەیوان بە خاك سپێردراوە .

(٢) بەرگوزیدە : وشەیەکی فارسییە بە مانای (هەڵبژاردە ، ناوازە) دێت .

(٣) لە ڕۆژگارێکدا کە ئاگری نەورۆز قەدەغەکراو نەیاندەهێشت حاجی توفیقی پیرەمێرد وەکوو سالآن ئاگری نەورۆز بکاتەوە ، کۆمەڵێ کارتیان داوە بە ناهیدە سەلام تا بلآویان بکاتەوە ، کارتەکانی بۆ هەندێ کەسایەتی ناردووە و لە ناویاندا تەنیا شێخ مەحموود بەم دێڕە شیعرە وەلآمی داوەتەوە . (بۆ ئەمەیش بڕوانە : ئەوەی لە بیرمە ، یادداشتی ناهیدە سەلام ، ئامادەکرنی چیمەن سالح ، هەولێر ، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ، ١٩٩٩ ، ل ١٧) .

بۆ ڕەشید مەستی(١)

ڕەشید ئەم جارەش هەروەکوو جاران مەستی نەکەی(٢)
وەك زیافەتەکەی گـازیێ بەشۆربا خەستـــــی نەکەی(٣)

(١) ڕەشـــید مەســـتی کـــوڕی ڕەســـوڵ مەســـتییە و خـــاڵی زانـــای خوالێخۆشـــبوو (توفیـــق وەهبـــی) یـــە و یـــەکێك بووە لە نزیکەکانی شێخی نەمر .

(٢) دیـــارە ڕەشـــید مەســـتی لـــە خواردنـــەوەوە نزیکبـــووە و شێخ بە تەورییە پێی دەڵێ مەستی نەکەی .

(٣) گـــازی نـــاوی حەمامێکـــە لـــە سـلێمانی و لـــە هـــەمان کاتـــدا نـــاوی نـــەنکی خوالێخۆشـــبوو حەمـــە ئاغـــای ئـــەوڕەحمان ئاغایـــــە و شـــێخ زۆر جـــار بـــەم قـــسە خۆشـــانە دۆستەکانی بەسەرکردووەتەوە .

شیعرێکی فارسی[1]

تخم زحمت در رەدین ، در دل و جان کاشتیم [2]
در فلك نـوك علــــم در یـك زمان افراشتیم [3]
چون به عزم این سفر پـــا از میان برداشتیم [4]
دست از جاه و جلال و خان و مان برداشتیم [5]

بارها بـــر لشکر بد خواه کفـــار تاختم [6]
جایی استحکام ایشان منزل خود ساختم [7]
در رەدین پروری هم مال و هم جان باختم [8]
تاکه زنگ کـفررا از کوردستان بردا شتیم [9]

(١) ئـــەم شـــیعرە لـــە کتێبـــی (چـــیم دی) ئەحمـــەد خواجـــا و بـــەرگی دووەمـــی (شـــێخ مـــەحموودی قارەمـــان) ی محەمـــەد رەســـوڵ هـــاواردا بـــە هەڵەیـــەکی زۆرەوە بڵاوکراوەتـــەوە و ئـــەوەی لێـــرەدا دەخرێتـــە بـــەر چـــاو نوســـخەیەکی دروســـتی شیعرەکەیە .

(٢) لـــە رێـــی ئایینـــدا تـــۆوی ئـــازارو ناخۆشـــیم لـــە دڵ و گیانمدا ناشت .

(٣) نووکی ئاڵاکەم لە ئاسماندا لە یەك کاتدا هەڵکرد .

(٤) كاتێــــك بـــه هیـــوای ســـــەفەر كــــردن خـــۆم لێهــــەڵكردو هەنگاوم نا .

(٥) دەستم لە پایەو پلەو سەروەت و سامان هەڵگرت .

(٦) چـــەندجارێك هێرشمكـــــردە ســـــەر ســــوپای خراپـــەكاری دوژمن .

(٧) شوێنە قایم و ستراتیژییەكانیانم كردە بارەگای خۆم .

(٨) لە ڕێی ئاینپەروەریدا سامان و گیانم سەرفكرد.

(٩) كـــارێكم كـــرد ، تـــا ڕێگـــای كـــوفرم لـــە كوردســـتاندا نەهێشت .

بیبلیۆگرافیا

لێرەدا بەپێویستی دەزانین کە بیبلیۆگرافیای ئەو ڕۆژنامە و گۆڤارو کتێب و دەستنووسانە تان بخەینە بەردەست کەجاروبار چەند دێڕو چوارینو شیعری شێخ مەحمودیان تێدا بڵاوکراوەتەوە و زۆریشیان دووبارەکردنەوەی یەکترنو لەیەکەم سەرچاوەوە دەستپێدەکەین:

یەکەم / ڕۆژنامەو گۆڤارو کتێب:

١- گیو موکریانی، گۆڤاری هەتاو، ژ ٢، مایسی ١٩٥٤

٢- محەمەد گۆمڵەی نانەوا، ڕۆژنامەی ژین، ژ ١٣٦٤ س ٣٢ ، پێنج شەممە ، ١٩٥٧/١٠/١٠

٣- گۆڤاری نەورۆز ، ژ ١ ، نەورۆزی ١٩٥٩ ل ٥٧

٤- گۆڤاری ڕۆژی نوێ ، ژ ٧ ، ساڵی یەکەم ، تەموزی ١٩٦٠

٥- ئەحمەد خواجا ، چیم دی ، بەرگی یەکەم ، ١٩٦٨ ، ل ٥

٦- بەشێك لەدیوانی مەلا ئەسعەدی مەحوی ، بەشی یەکەم ، چاپی ١٩٧٠ ، ل ٩٨

٧- ڕۆژنامەی هاوکاری ، ژ ٤١ ، ڕۆژی ١٩٧١/١١/١٧

٨- کەشکۆڵی گیو ، بەرگی یەکەم ، ئامادەکردنی دکتۆر کوردستان موکریانی ، ١٩٨٥ ، ل ٤٩

٩- ڕۆژنامەی هاوکاری ، ژ ١٠٣٢ ، ڕۆژی ١٩٨٨/١٢/١٢

١٠- شێخ لەتیفی شێخ سادقی بەرزنجی ، شێخ مەحمود لەشیعری کوردیدا ، هەولێر ، ١٩٩٠

١١- فەرەیدون عەلی ئەمین ، ڕۆژنامەی هاوکاری ، ژ ١١٩٧ ، ڕۆژی ١٩٩٠/٧/٢٦

١٢-محەمەد ڕەسول هاوار ، شێخ مەحمودی قارەمان و دەوڵەتەکەی خوارووی کوردستان ، بەرگی دووەم ، لەندەن ، ١٩٩٢

١٣- ئەحمەد حسێن ئەحمەد ، ڕۆژنامەی کوردستانی نوێ ، ژ ٥٧ ، چوارشەمە ، ١٩٩٢/٤/١

١٤- کەمال ڕەوف محەمەد ، گۆڤاری ڕامان ، ژ ١٣٦ ، ڕۆژی ١٩٩٩/٦/٥

١٥- ناهیدەی شێخ سەلام ، ئەوەی لەبیرمە ، ئامادەکردنی چیمەن صالّح ، هەلێر ، چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە ، ١٩٩٩

١٦- فاضل مستەفا و کاوس یوسف ، گۆڤاری سلێمانی ، ژ ٢٩ ، کانونی یەکەمی ٢٠٠٢

دووەم / دەستنووس:

١- دەستنووسێکی خوالێخۆشبوو (مەعروف ئەحمەد بەرزنجی) باوکم کە دەگەڕێتەوە بۆ دەوروبەری جەنگی دووەمی جیهانی

٢- دەستنووسێکی بچووکی خوالێخۆشبوو (عەبدوڵڵا محەمەد قادر) کەخاتوو (سۆزان مامە)ی کچی کۆپییەکی داوەتە خاتوو (تارا تەحسین یاسین)و کۆپییەکیشی کەوتووەتەلای ئێمە ، خوالێخۆشبوو کەساڵی ١٩٨٦ کۆچی دوایی کردووە ، یەکێك بووە لەدۆست و دڵسۆزەکانی شێخی نەمر .

٣- دەستنووسێکی بچووکی خوالێخۆشبوو (عەبدوڵڵا جەوهەر)

٤- دەستنووسێکی گەورەی کاك (نەوشیروان مستەفا) کەدوای شۆڕشی چواردەی تەمووز دەستی بەنووسینەوەی کردووەو پێنج خشتە کییەکی شێخ سەلامی تێدایە لەسەر شیعرێکی شێخ مەحمود

٥- پێنج خشتەکییەکی شێخ سەلام لەسەر شیعرێکی شێخی نەمر ، لەساڵی ١٩٨٦ لەلایەن دکتۆر کوردستان موکریانی یەوە گەیشتە دەستمان ، شیعرەکە لەناو دەستنووس و کەشکۆڵەکانی خوالێخۆشبوو (گیوی موکریانی) دا پارێزرابوو.

٦- چەند لاپەڕەیەکی دەستنووس کەلەماموستا (عەبدوڵڵا حەسەن قادر)ەوە گەیشتە دەستمان

٧- کۆمەڵێ نامەی شێخی نەمر کەبۆ دۆست و هاوەڵەکانی ناردووە ، لەکۆتایی نامەکاندا جاروبار دێڕو دوو دێڕ شیعر بەرچاو دەکەون.

٨- کارتێکی شێخی نەمر بۆ(ئیسماعیل حەقی شاوەیس) کە لە کتێبخانەی دکتۆر (کەمال مەزهەر ئەحمەد)دا پارێزراوە.

٩- محەمەد حەمە باقی ، چەند نامەیەکی شێخی نەمر ، گۆڤاری ماموستای کورد ژمارە ١٠ پاییزی ١٩٩٠ .

پاشکۆی

وێنە و بەڵگەی زیندوو

سەد سەلاحەدین و دارا وا لەداریا کەوتووە

ئینتیزاری قارەمانی کورد ئەکەن بەو بانەوە

شێخ محێدینی خەتیب

١٩٤٨ شاعیر لەمەدا ئاماو

فەرموو هەرگیز سە

شێخ محمود جارەکە

صلاح الدینیش نا

سەرداری هەورامان مەحموودخانی دزڵی
یەکەم دڵسۆز و پاڵپشتی شێخ مەحموود

سەرداری مەریوان مەحموودخانی کانی سانان
دڵسۆز و پاڵپشتی شێخ مەحموود

بچنە خزمەت فەخری کوردان ساکنی داریکەلی

خۆڵی بەرپێی ماچ بکەن بگرین بەدەم پاڕانەوە

شێخ محێدینی خەتیب

کە خۆڵی بەرپێی خەلیفەکان ١٩٤٨

ماچکردەناوە و خۆڵی بەر

پێی شێخ محمود ماچ بکرێت

لەراستەوە سەید تاهیری هەڵەجە، شێخی مەحموود، شێخ عەبدولکەریمی دارەخورما، سەید کاکەی هەڵەجە.

یادی ئاوباریک و وەیسە و دەربەن و تاریدەرت

شاهیدە بۆ کورد لەگەڵ کورد چەندە رەنجت بردووە

قانع

فەلەك مل شۆڕ ئەكا ئەمڕۆ لەژێرپێی ئەسپی شێخ مەحموود
مەلەك مـــەجبوور ئەكا ئەمڕۆ ئیتاعەی ئەمر و فەرمانی

شێخ محەممەدی كوڕی شێخ ڕەزای تاڵەبانی
(خالصی)

شێخ مەحموود

لەگەڵ مستەفا ئاغای عەبدوڵڵای ئاغا و رەفعەت بەگی داودە.

شێخ مەحموود لەگەڵ مامۆستا ڕەفیق حلمی
ناسریە ١٩٣٢

دەستی من داوێنی تۆ ، هەڵکە داوێنی کەوات

تاشەپۆلی ئەشکی چاوم تەڕنەکا دامانی تۆ

ناری

کوا شێخ کوا نەوەی ئەحمەدی کاکی
کوا بەردەکەی ئەم نیشتمانە

دیلان

شێخ مەحموودی مەلیک و سەردار رەشیدی ئەردەڵان

شێخ مەحموود و هەندێ لەپیاوە ناسراوەکانی کورد و عەرەب

لەدەستە چەپییەوە زانا تۆفیق وەهبی بەگ دیارە

شێخ مەحموودی مەلیك و زانای گەورە تۆفیق وەهبی بەگ

وەك مەدینە بۆ نەبی بێ یان نەجەف بێ ، بۆ عەلی
شاری غەزنەش ئێستە بۆ مەحمودە وەك داریکەلی

حەمدی

حەمدی ١٨٧٨ / ١٩٣٦

شاعیری گەورەی ڕۆژگاری شێخ مەحمود

خەباتکار و سەرنووسەری رۆژنامەی (ئومێدی ئیستقلال)ی

حکومەتی شێخ مەحمود

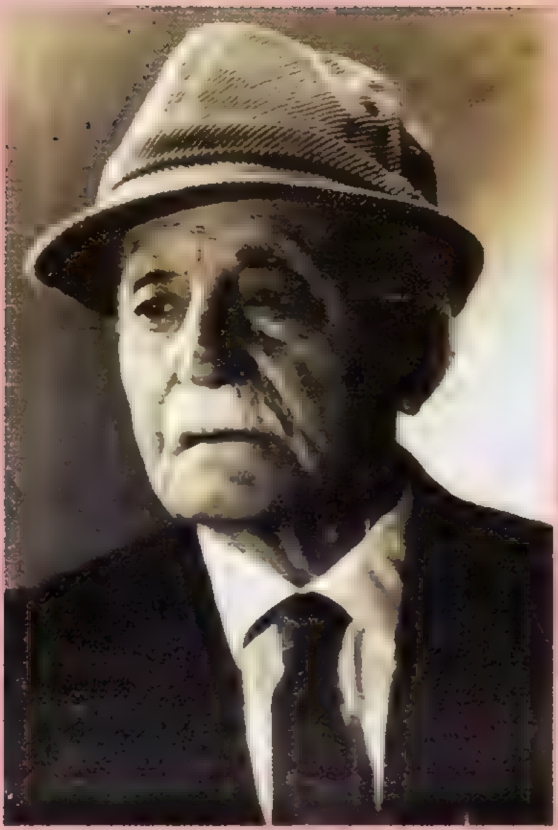

نووسەر و خەباتکار (ئیسماعیل حەقی شاوەیس)

دیوانی ژین

شیخ محمودی نەمر

ئەمە پارچە شعرێكي خوالی خۆش بو شێخ محمودي نەمرە دەر كەوتوو واویەتی :
(محمد كرمەي ناەوا)

دل لەبەندي سینەدا دو بارە واوەیلا ئـەکا
زور بەخشی نامەردی مەیلی شەڕو غوغا ئـەکا
انتقامی قەومی لی قەوماو بەحق داوا ئـەکا
روز و شەو فكرم لەدنیادا عـلم بەرپا ئـەكا
تا ئەبی شیرم ئارەزوی صیدي شكاري (...) ئەكا
مەیری دوژمن گەن بەفكري خامەوە بوتـە طرف
بو شكاری شیري شەرزە ببرە دیوي هاتـە صف
نیشتمانی پاكی بێ كەس دیوە ئەوی لاوتـە كەف
وام لەمەیدانی شجاعەتدا مبارز كوا أسـف
صف دوردی روژی وغای تا ببینە داوا ئـەكا

رۆژنامەی ژین ژ (١٣٦٤) رۆژی ١٠ / ١٠ / ١٩٥٧

« ئاوارە »

شێخ محمودی زعیم

ئاوارە ئەو هەڵبەستەی لە بەغداوە لە ١٩٤٠ دا بۆ سەید حزنی برام ناردە ڕەواندزی لە کاتێکا دەستی بەوە کردبوو کە آمرطال فائق کاکەمین بە ناوی منطقەی محرمەوە دەبەوبەست کاکم بنانە ناو گێژاوی گێچەڵانەوە :

کەیسەلی غەمە دائم دڵەکەم حزنی درۆبە
زوو دەرپەڕە ئەو داوە لەبەر خاتری تۆبە
دارو دەوەن و ڕووشی ڕەواندز بەقەڵەم کەی
خاکی وطن شاهدە اخلاصی درۆیە
ئەم نامەیی دڵشادە لەسەر دیدە بە بزانێک
نووسینی بەشەرەت بێ سەبەبەی من و تۆیە
بقور بە سەراکات و رقیب داکی هەمیشە
بەرینە بەری پیسی نەجیسی بە چە قۆیە

. . . .

خەڵکت بە سەر ئەو هیرشە بۆ سەرکێ تۆیە
ئەڵێ مەگرە بە پەروازی بە حوونی وەرە لای من
هەر ئاییکی کەڵ چۆوە تواری کەڵ و کۆیە

به یادگاره ئه‌ی نیزمم بۆشادیی رفیقم

زدیار ما به‌بی لی بۆملیه‌تی شفیقم

بغداد ١٧ تشرین ثانی ٩٣٣

فرها کورد

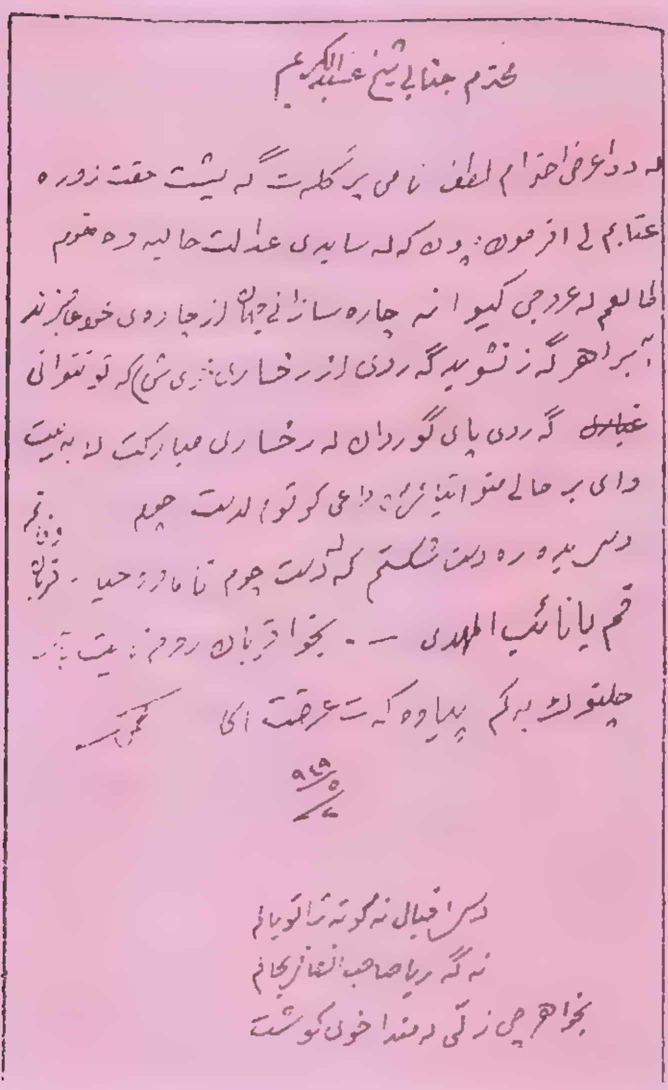

محترم جناب شیخ عبدالکریم

له دوای عرض احترام لطف نامه پر کلماتت گه یشت حقت زوره
عتابم لی افرموون چونکه له سایه ی عدالت حالیه وه [illegible]
طالعم له عروج کیوانه چاره سازی جیهان [illegible] عاجزند
ابر اهر گه ز نشو بیه گه ردی لا رخساری [illegible] که تو نتوانی
~~غبار~~ گه ردی پای گوردان له رخساری مبارکت لا به ریت
وای بر حالی منو امثالی [illegible] داعی کو تو [illegible] چیلم
دس بیه وه ره دیت شکستم که ذلت چوم تا [illegible] قربان
قم یا نائب المهدی — بخوا قربان [illegible]
چلونت بو بکم پیاده که تن عزمت ای [illegible]

دس خیال نه گوته تا کو یاری
نه گه ر یا صاحب [illegible]
بخوا هرچی [illegible] له منداخوی گوشته

نامەی شێخی نەمر بۆ شێخ عەبدولکەریمی قادر کەرەم

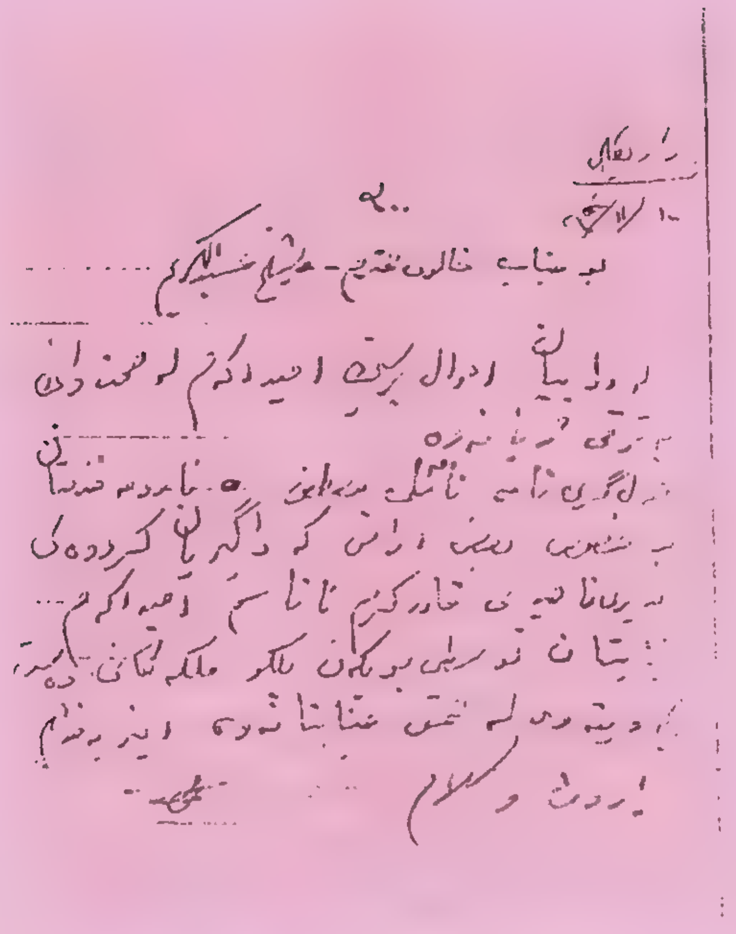

نامەی شێخی نەمر بۆ شێخ عەبدولکەریمی قادر کەرەم

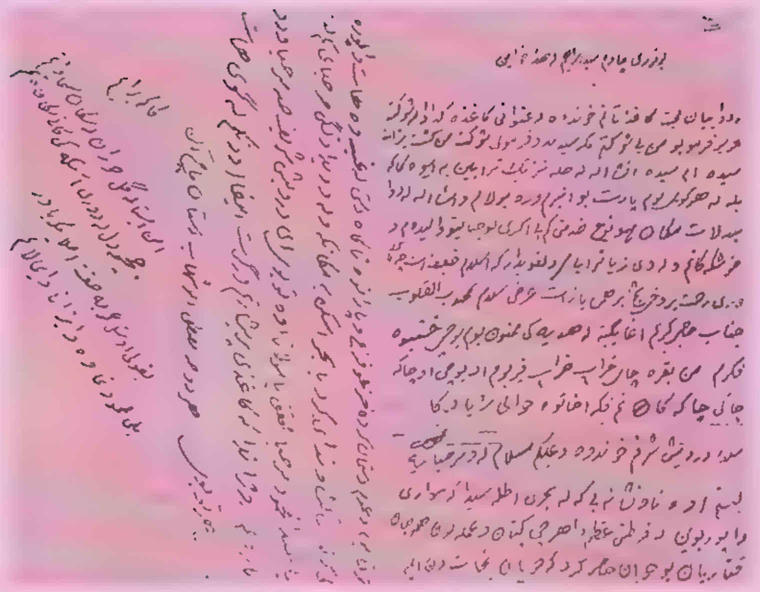

نامەی شێخی ئەمر بۆ سەید برایمی برای ، لە کۆتایی نامەکەدا چوارینێکی تێدایە

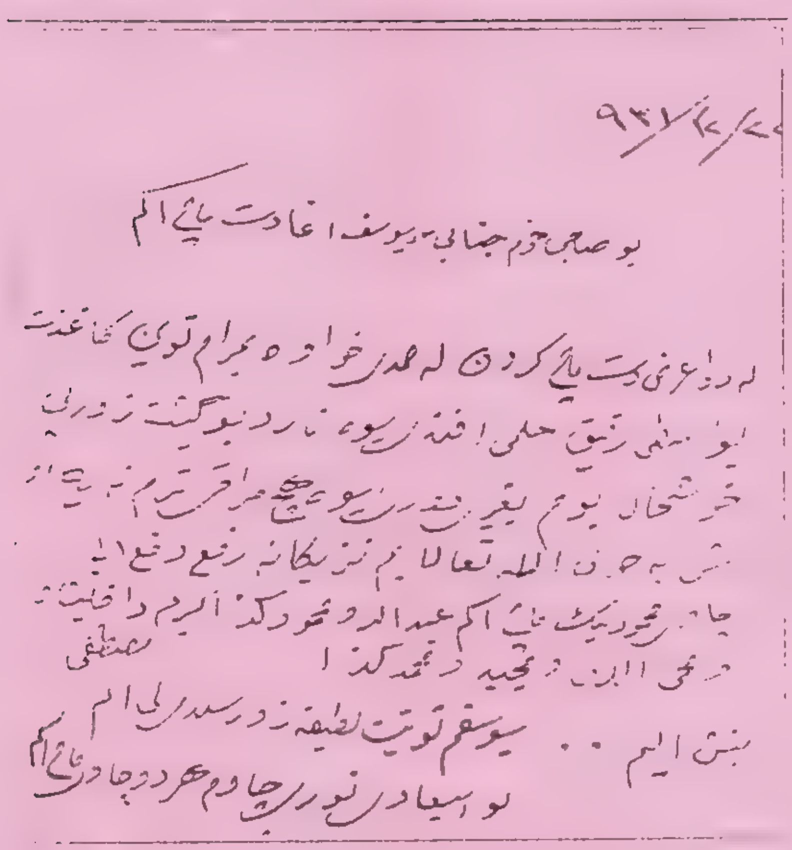
۹۴۷/۷/۲۷

بو صاحبی خوم جنابی یوسف اغا دست ماچ اکم

نامەی مستەفا ئاغا بۆ وسو ئاغای برای ، لەکۆتایی نامەکەدا دێڕێك شیعری شێخ مەحمودی تێدایە بەدەستخەتی خۆی

١٩٢٠م

بازم زەمزەمی گریانە لە نێو عالەمی عشقدا
شاقی ضبری داوە کە بارانە تەیاری

تەزانانە ئەو دولبەرە فریادی من دلتو
صەد پارە کە بابی ذکرکت بێنی بەدیاری

دو چوگانی خو نسنبی پەسەر صبحی رووفا
گولی گول بوە ناقینو کنارم وره دیاری

ئەوخالە رووخالەکە لە نێو بوتەی دلما
رووحم لەگرلینی بە قفسی کورەی ناری

ئەی صریحی ستم دیدە ئاسیری لە قفسدا
بو خوتو وطن بگری سەرتر خوەدی چاری

دلهستا کەوی تریاکی خو وتوولە عرامدا
با حکوومە زنە بە تقابی حضرتی باری
عوز بسوە بە قشە دوورە لەخوشەی کلاسی
ئەی کوەزدی هەزار راستە کەبی یارو دیاری

١٩٥٥

گریانە دیدە بە بورانە سنەم
بوکوێ چو قبلە کەم دلکزائی دیدەکەم

لو بیم کەن رعیتی ودرە قودرەت سەرز دیدەکەم
تا مردنم بو عهدت چرا بوتو شینە کەم

٢١٩٥٧

شێوەی جهانی خلق گرفتاری بلاییە
هێندی سیکە بوە سیرک براگورگی برایە

اشرارن حلال اوروزلر نادانا علامە
هەر بدگوهرن دەستی بە دەستی وزرایە
یی ناوس لانرانی امروکە دکلایە

بو مجله معارف بنام

۱۹۱۹م

ماچې طواف اکرم اګر کالعرش مدد برا
ام قلب قلبم به صفا و مروه صاف اکرم
مقتدی د ملا عزیز د بابا عالم اوری
نوې د غزا ز دل فرزند له سر سره هغه را اکرم
کان شبخانه دل که به محبت ترسم
من بازم د شکار وطن نې رباکه م
پار ز ز اکرم به همت هندو مقوم کردرد
باردوهم آل پیغمبر فدا کرم

اگر جانم حضه ملت به کوردی که (عمربد)
بې شکه الیم نوښته کام به کوردی قضا اکره
جوات سورنیکه
نقشو سوده وردی پښتو د قادری
— امرا تان به مرزو عیش آرام وکړ نیک لادیم

مرقم بنت له نه بش خاوری نقش همیده سر
صوفی تروږک. فریب ادا د فتش زرګی پیا اکرم

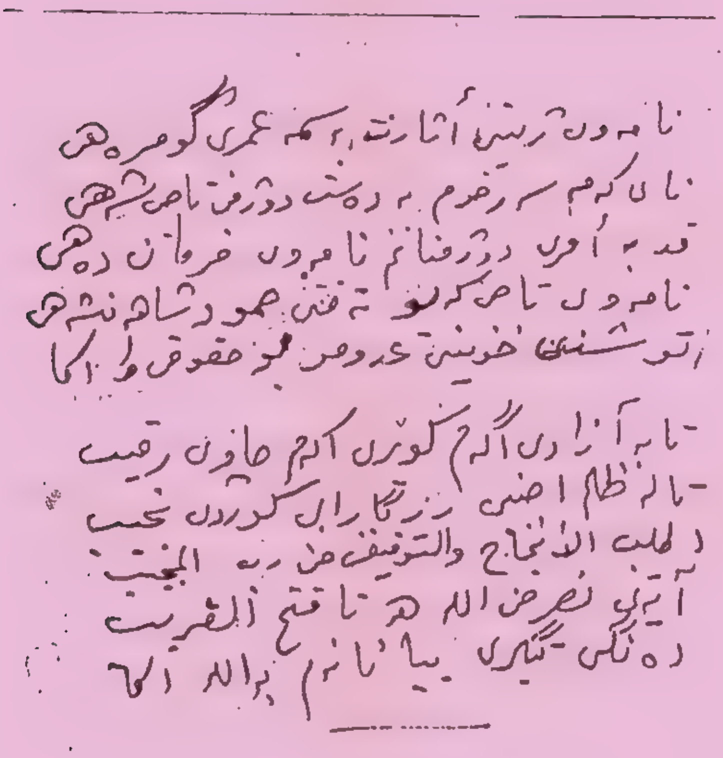

ئەم شیعرانە بە دەستخەتی خوالێخۆشبوو (عەبدوللە محەمەد قادر)

نووسراونەتەوە

رۆژی شۆڕی سوزدێ

دڵ لە بەندی سینە دا دوبارە و وەیلا ئەکا
ئۆڕیحشی ناسرە وەر دەباتە ڕووەو غەزا ئەکا
ئستقاضەی بودی لە لی قەدەم ماز بە حەق داوا ئەکا
ڕۆژی شەڕە و حوکم لە دنیا عەلەم بەرپا ئەکا
تەیس شێرم کە ڕە ز ووی صەدی شکاری شەنگ ئەکا

شێری دوژمن بە خەنجەری خامە دە لەرزە طەرەقا
لو شکاری شێری شەڕزەی بیزە ڕێلون هاتە صەف
تشنان باکی کە کس دلوە لەرزە گرتە گەف
دەم لە صدای شجاعەت دە قەبارز شکوا أسەف
صەفە دوژمن دوژمن و غای تابین داوا ئەکا

دەس بە دەس بە لەکتر بدەن بلا دە کەمان هەردو قوز
تا دیگونی دوژمن و نا وبانا ابتە گوڕگ هەوە
بیش ببینە پشتوانی یەکتر کە نەیە توز
زۆ بەستە بە دڵی خدا وە یارمەتی زبانگری نەموز
تا دکن دوژمن دان لە جناتی گیرم بەرپا ئەکا

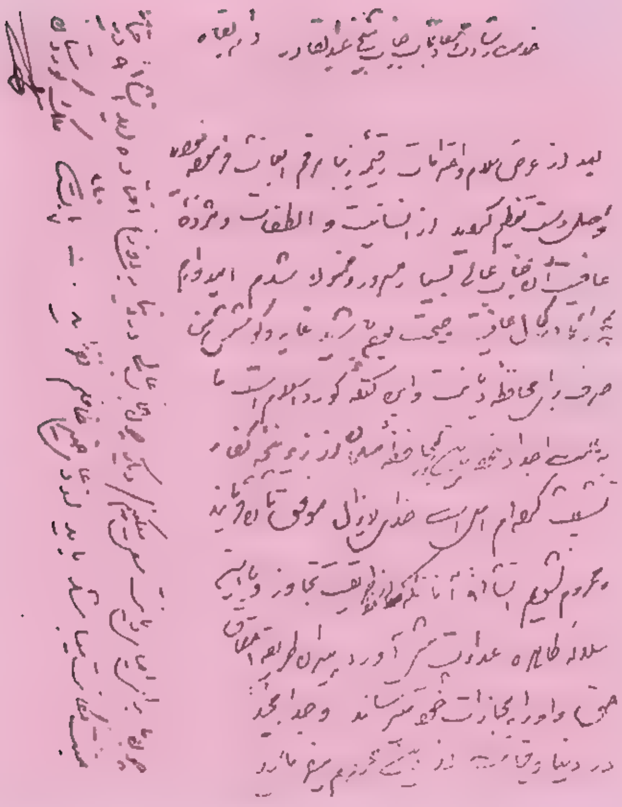

نامەی شێخ مەحمود بۆ شێخ عەبدولقادری دۆزەخدەرە

قوربان خالو سید عبدالقادر دەست کانت ماچ ئەکەم

کاغذت گەیشت خوێندمەوە لە سەلامەتیتان مسرور و بە احوالیش ممنون بووم

بە موجب بەندە ئێوە الجعفر اخبار رتان کردوە ادا حکومت دیحدوی

دادەوە نزدیک کانە بێ زەحمەت بوو ادا پیاو بنێرا جریا جوزێت

بە بیر فەرموبێتە تشکر دە دعا خیرتان ئەڵێم چیا دەی بخویندم

ماچ ئەکەم خوای عالمیان بەرقراری دوو هەزار بکا بە سەرا مری لەوە

کاغذتان نووسی بو سلیم خان امر نه هیشت رەزا بلاو جیلان جود

بیدەو لطفدا بزا تیز خوا تقدیری چونم باقی احترام

۱۳۴۲

مخلصتان

[illegible]

[illegible]

ناصریه.
٩٢٤/٢/١

٩٠

نور چاوم سیابراهیم له حفظی خوادابی.

مخصوص چاوت ماچ ئەکەم. کاغەزەکەتان که پر شوق
ومحبتی بی اندازە وە نوسرابو وەرگرت. له حیات
شفقانەت زور مسرور بوم. له صمیمیت ومحبتان شبهەم
نەبوە ونابیت.

وادەزانم که کاغەز وەوالەکەم عشق وشوق قەیرنیادەترە
یاد. کەوایو لیدە نەدە (له بیرهوم یا بهوم
یا بوگیلە) ذاتاً ایرو ساکنی بیتالحزنی خانەشیخ
مەکەدگالالی البته لەم نوعه هوای عشقە وطربە
لاوە گاه حصر نەدابی...

ایتر دستی والدە خانم دەنوم دخوشکلانم
ئەکەم. رفیقەکەم خاصتاً حرمت واخلاصی تقدیم
وتشکری التفات صمیمانەتان ئەکات. تیخ حالی
دەتەک هەموان
دستانتان ماچ ئەکا روحیم.

براتان
محمود

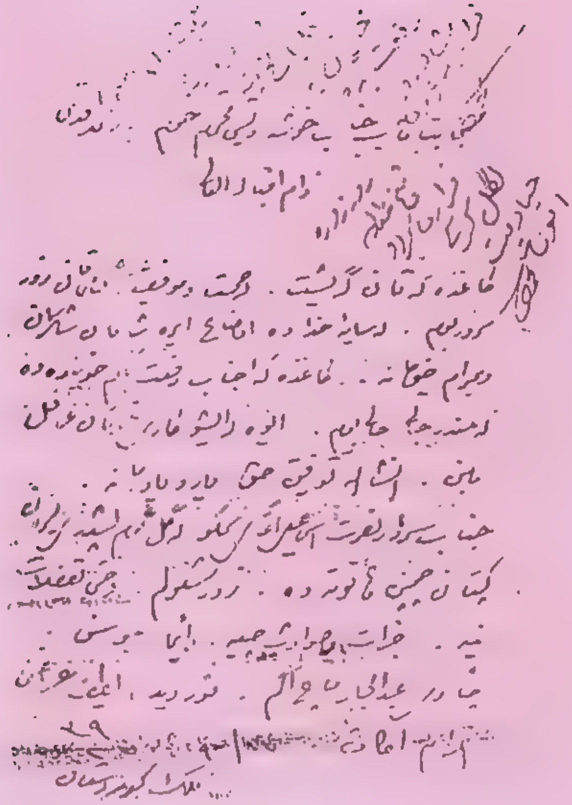

نامەی شێخ مەحمود بۆ سەید محەمەدی جەباری

كتاب
تخميس القصيدة البردية
مع ترجمة حال المؤلف

طبع على نفقة الشيخ محمود (الكوردي الشهير) ابن الشيخ سعيد ابن السيد محمد ابن السيد كاك احمد الشهير ابن المؤلف السيد محمد (الشيخ معروف النودهي) قدس سره

حقوق اعادة الطبع محفوظة له

طبع سنة

١٣٥٢ هـ

١٩٣٣ م

طبع بمطبعة بغداد – شارع الأمون

كتاب

مكتوب أمر ونهي

من تصنيفات

العالم الجليل والزاهد الرباني صاحب الكرامات المشهور قدس سره

الحضرة الحاج السيد كاك أحمد بن السيد محمد معروف النودهي بن المرحوم السيد مصطفى

قام بنشره وطبعه خدمة للدين الحنيف

حضرة الحفيد الاكرم والزعيم الاعظم

الشيخ محمود بن الشيخ سعيد بن الشيخ محمد بن السيد كاك احمد بن السيد محمد معروف النودهي قدس الله أسراره

مطبعة الغري

١٣٥٥ – ١٩٣٦

كتيبي احمدى

معتاى زبانى عرەبى بە زوبانى كوردى بە شعر درست كراوى

فاضل كامل مشهورى علماى كورد شيخ معروف

نودى خوا رتبەى قيامتى گەورە تە ربە كا

چاپ كەرا لە سر نقدەى سيد هداية الله وملا عبد المجيد كورد

لە مزگوتى نعمانية لە بغدا ولەلاى ملا رشيد حافظ لە جامع فضل ولە
مائو اويە كان لە لاى وكيل خصوصي دس ئەكەوى

قيمت اصلي ٣٠ فلسە

لە چاپ خانە فرات ١٣٥٤هـ — ١٩٣٦ م

مناقبی کاك احمد

به قلمی خواجه افندي

خوارق و کراماتي کاك احمدي شيخ

قدس سره به دەستندە ي حفصه خانی نقيب

له چاپخانەي ژياني سليماني چاپ کراوه .

١٣٥٨ و ١٩٣٩

نرخی « ٤٠ » فلسه

سادات البرزنجه

بقلم

عبد القادر محمد البرزنجي

حقوق الطبع محفوظه

ثمن النسخة ١٠٠ فلساً

١٣٧٥ هـ — ١٩٥٦

مطبعة الترقي - كركوك

ایشدە

هەڵبەستی حضرت فاضل عالم
مشهور شیخ مەروف
نودی خوا مرتبەی
عالیتربکا بەزوبانی
فارسی

طبع کرا لە سرنفقەی سید هدایة الله الحسینی
بە اجازەی زعیمی اکراد شیخ
محمود خوا سلامتی بکا

چاپخانەی نجاح ـ بغداد

عومەر مەعروف بەرزنجی

* نووسەر کوڕی خوالێخۆشبوو (مەعروف ئەحمەد بەرزنجی ١٩٠٥ – ٥ / ٥ /١٩٧٠) یە . باوکی یەکێك بووە لە خوێندەوارو رووە ناسراوەکانی بەرزنجە و هاوەڵ و دۆستی نزیکی – شێخی نەمری بەردەقارەمان – بووە ، لە ساڵی ١٩٤٥ دا لە ئاوایی بەرزنجە لە دایکبووە ، سێ پۆلی قۆناغی سەرەتایی لە قوتابخانەی – بەرزنجە – خوێندووە و دواتر بە ماڵەوە هاتوونەتە سلێمانی و چووەتە قوتابخانەی – مەلکەندی – ئەو سەردەمە کە دەکەوتە گەڕەکی سابونکەران.

ساڵی ١٩٦٥ بووە بەمامۆستاو لەچەندین قوتابخانەی دەرەوەو ناوەوەی سلێمانیدا وانەی زمانی ئینگلیزی وتووەتەوە، بۆنموونە:

ئیسکان ، ماوەت ، گێڵدەرە ، قەمچووغە ، چەقز ، وێڵەدەر ، کانی پانکە ، ناوەندی رۆژهەلاتی کوران ، ناوەندی بابانی ئێواران، ناوەندی پەیامی کچان ، ناوەندی کوردستانی کچان ، دواناوەندی بناری کچان ، ناوەندی تووی مەلیکی کچان .

* لە دەورو بەری شۆرشی چواردەی تەمووزی ساڵی ١٩٥٨ دا دەستەیەك هاورێ و قوتابی بوون وەك شەهیدی

قوتابیـــــانی کوردســـــتان – محەمـــــەد ســــدیق عەبــــدولڕەحمان پێنجوێنـــی – و نەوشــــیروان مـــستەفا و قـــادر شـــەریفە کـــوردە و شـــــەرەف محـــــێدین و بـــەکر حـــسێن و بـــەختیار عــــەزیز فـــەرەج و بـــەهادین علـــی حـــسێن و عـــەلی توانـــا ، ئەمانـــە پێکـــەوە بوونـــە هـــاورێی سیاســـەت و هـــۆگری خوێندنـــەوەو نووسین و هاوەڵی کتێب .

* لـــە تەمـــەنێکی منالییـــەوە خـــوی داوەتـــە خوێندنـــەوە و نووســـین ، یەکـــەم بەرهـــەمی بـــلاو کـــراوەی دەگەڕێتـــەوە بـــۆ تەمـــــەنی (١٥) ســــــاڵی و لـــــە ژ ٩٧ ی رۆژی ٢٣ ی تــــشرینی دووەمـــی ســـاڵی ١٩٥٩ ی رۆژنامـــەی (پێـــشکەوتن) دا بـــلاو کـــراوەتەوە کە لەو کاتەدا لە قۆناغی ناوەندیدا بووە .

* لـــە نـــاو بنەمـــاڵەیەکی خوێنـــدەوار و دۆســـتی کتێبـــدا پێگەیـــــشتووە ، خوالێخۆشـــبووی باوکـــــی و هــــــەردوو براگەورەکـــــەی (عەبـــدولقادر مـــــەعروف بـــــەرزنجی) و یاساناســـی خوالێخۆشـــبوو (عوســـمان مـــەعروف بەرزنجـــی) و مامـــــۆستای خوالێخۆشـــبوو (محەمـــەدلاو محەمـــەد عـــەلی بـــەرزنجی) پـــورزای کـــە یـــەکێك بـــووە لـــە مامۆســـتا دەرکـــەوتووەکان و لـــە نـــووسەرانی گۆڤـــاری گەلاوێـــژ ، دەوری دیارییان لە هاندان و رێنمایی کردنیدا بووە .

* ســـالانی ١٩٦٠ – ١٩٦١ جگـــە لـــە بـــلاو کردنـــەوەی بابـــەتی ئـــەدەبی و سیاســـی ، دەورێکـــی ســـەرەکی بـــووە لـــە نووســـین و

بەریوەبردنی گۆشەی (قوتابیانی کوردستان) ی رۆژنامەی (دەنگی کورد) کە لەشاری بەغدادبلاودەکرایەوە. لەو گۆشەیەدا چەندین بابەتی پەیوەندیداری سەبارەت بە خەبات و پێویستی بوونی (یەکێتی قوتابیانی کوردستان) بلاو کردووەتەوە . تەنانەت لەکاتی بەستنی دووەم کۆنگرەی مامۆستایانی کورد لە شەقلاوە کە لە رۆژی دووشەممە رێکەوتی ١٥ ی ئابی سالّی ١٩٦٠ دا بەسترا ، نووسەر یەکەم کەس بووە کە لە رۆژنامەی (دەنگی کورد) داو لە گۆشە تایبەتییەکەی (قوتابیانی کوردستان) داو بە ناونیشانی (کۆنگرەی مامۆستایانی کورد لە شەقلاوە و لەم کۆنگرەیەدا سەرنجێك) ، داوای بەستنی کۆنگرەیەکی بۆقوتابیانی کوردستان کردووە و پێشنیارە کەیشی لەلایەن سەرکردایەتی ئەو سەردەمەوە پەسەند کراوە .

* نووسەرلەسالّی ١٩٥٩ بەدواوە لەم رۆژنامەو گۆڤارانەدا بەرهەمی بەزمانی کوردی و عەرەبی بلاوکردووەتەوە، بابەتەکانیشی بەزۆری سەبارەت بە لێکۆلّینەوە و رەخنەی ئەدەبییە وەك : (پێشکەوتن ، هەتاو ، ژین ، دەنگی کورد ، رۆژی نوێ ، بروا ، هیوای کوردستان ، نووسەری کورد ، رۆژی کوردستان ، هەولێر ، برایەتی ، پاشکۆی عێراق ، دەفتەری کوردەواری ، بەیان ،

رۆشنبیری نوێ ، بیری نوێ ، کازاو ، مامۆستای کورد ، کوردستانی نوێ ، النور ، التأخی ، العراق ، گولان العربی)

* نووسەر جگە لە ناوی راستەقینەی خۆی لە سەرەتاوە تائێستا بەم ناوانەیش بابەتی بڵاو کردووەتەوە : (ع . تینو ، ئارام ، خوێندەوارێك ، ئاراس ، ئاسۆ، ع . بەرزنجی)

* ساڵی ١٩٩٥ گۆشەیەکی تایبەتی لە رۆژنامەی (کوردستانی نوێ) دا هەبووە بە ناونیشانی (بەڵگەی زیندوو) ، گۆشەکە رۆژانی دووشەممە و هەینی بڵاو دەکرایەوە ، دوای سی و حەوت ئەڵقە (فریاد رەواندزی و دڵشاد عەبدوڵلا) بابەتەکەیان پێ هەزم نەدەکرا و (عیزەدین مستەفا رەسوڵ)یش بەردەوام لە گۆشەکەی دەخوێند ، بەم پێیە گۆشەکە راگیرا و گۆشەیەکی مردوویان هێنایە شوێنی .

* لە رۆژی ٨ ی نیسانی ٢٠٠٢ دا و لە یادی دووساڵەی کۆچی دوایی مامۆستا – برایم ئەحمەد – دا رێزی لێنراوە و میدالیيەی – برایم ئەحمەد – ی پێشکەشکراوە .

بیبلیۆگرافیای بەرهەمەکانی نووسەر

یەکەم : کتێبی چاپکراو

١ – لێکۆڵینەوە و بیبلیۆگرافیای چیرۆکی کوردی ، لە چاپکراوەکانی کۆڕی زانیاری کورد ، بەغداد ، ١٩٧٨

٢ – لێکۆڵینەوەی هونەری یان هەڵبژارکاندن ؟ لە بلاّوکراوەکانی دەفتەری کوردەواری ، چاپخانەی عەلا ، بەغداد ، ١٩٧٨

(باسێکی رەخنەییە سەبارەت بە هەڵە و کەم و کووڕییەکانی کتێبی چیرۆکی هونەری کوردی – حسێن عارف –)

٣ – سەرجەمی بەرهەمەکانی مارف بەرزنجی شەهید ، کۆکردنەوەو ساغکردنەوەو پێشەکی و پەراوێز ، بە هاوکاری و کۆششی ئەندازیار سامان مارف بەرزنجی ، چاپخانەی رۆشنبیری ، هەولێر ، ١٩٩٣

٤ – عوسمان مەعروف بەرزنجی ، یاساناس و رۆشنبیر و مرۆڤ ، سلێمانی ، ١٩٩٧ ، (کۆمەڵێ بابەتی جیاوازە بەبۆنەی کۆچی دوایی و چلەی عوسمان مەعروف بەرزنجی یەوە ئامادەکراوە

٥ – مەحموودخانی دزلی – شۆرشگێری رۆژهەلاتی کوردستان – بابەتێکی مێژووییە ، چاپی یەکەم ، سلێمانی ١٩٩٧ ، چاپی دووەم ، سلێمانی ٢٠٠٢
٦ – برایم ئەحمەد لە کارە زانستی و ئەدەبییەکانی پرۆفیسۆر دکتور مارف خەزنەداردا ، چاپخانەی شڤان ، سلێمانی ، ٢٠٠٤
٧ – گۆران و ئەدەبی ئینگلیزی ، چاپخانەی شڤان ، سلێمانی ، ٢٠٠٦
٨- نوربەخشی، شیعرەکانی مەلیکی کوردستان شێخ مەحموودی بەرزنجی، چاپخانەی شڤان، سلێمانی ٢٠٠٦ .

دووەم : وەرگێران

١ – جوگرافیای ئابووری بۆ پۆلی شەشەمی ئەدەبی ، بەهاوکاری مامۆستایان خەسرەو مستەفا و عەبدولکەریم شێخانی ، بەغدا ، ١٩٨٣
٢ – سەرەتاکانی کۆمەڵزانی و فەلسەفە بۆ پۆلی پێنجەمی ئەدەبی ، بە هاوکاری دکتۆر ئیحسان فوئادو رەئوف حەسەن ،
بەغدا ، ١٩٩٠

سێیەم : بەرهەمی ناو ڕۆژنامەو گۆڤارەکان

نووسەر لە ساڵی ١٩٥٩ بەدواوە چەندین بابەتی لێکۆڵینەوەو ڕەخنەی ئەدەبی و وتاری سیاسی و بابەتی مێژوویی و وتاری هەمەرەنگی لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا بەزمانی کوردی و عەرەبی بڵاو کردووەتەوە ، تۆمارکردنی هەموویان و پێشچاوخستنی بیبلیۆگرافیایەکی تەواو و لاپەرەیەکی زۆر دەگرێتەوە ، بۆیە لێرەدا تەنیا چەپکێ لەو بابەتانە دەخەینە ڕوو ، دیارە ئەم کتێبەیش بە باشترین سەرچاوە دەزانین بۆ پاراستنی ئەم بیبلیۆگرافیایە :

١ – یادی سێ ساڵەی شێخ مەحمودی نەمر ، ڕۆژنامەی پێشکەوتن ، ژ ٩٧ ، دووشەممە ، ٢٣ ی تشرینی دووەمی ١٩٥٩ .

٢ – بۆ حەسەن تۆفیق ، پێشکەوتن ، ژ١١١ ، شەممە ، ١٧ ی مایسی ١٩٦٠ .

٣ – باری ئێستای ئەدەبی کوردی ، ڕۆژنامەی هیوای کوردستان ، ژ ١٢ ، یەك شەممە ، ٧ ی ئابی ١٩٦٠ .

٤ – بوونی یەکێتی قوتابیانی کوردستان پێویستییەکی ئەمڕۆمانە ، ڕۆژنامەی دەنگی کورد ، ژ١٦ ، دووشەممە ، ١٥ ی ئابی١٩٦٠

٥ – بێخــودی شــاعیر ، دەنگـــی کـــورد ، ژ ٢١ ، ٢٦ ی ئـــابی ١٩٦٠ .

٦ – گـــوڵێکی کـــەم تەمـــەن بـــوو ، گۆڤـــاری هـــەتاو ، ژ١٨٤ ، ٣١ ی ئـــابی ١٩٦٠ (ئـــەم بابەتـــە بـــە بۆنـــەی کۆچـــی دوایـــی مامۆســـتا رەفیق حیلمی یەوە نووسراوە) .

٧ – دیـــسان ، ڕۆژنامـــەی بـــڕوا ، ژ ٧ ، ١ ی ئـــەیلولی ١٩٦٠ (ئـــەم بابەتـــە ســـەبارەت بـــە کۆچـــی دوایـــی مامۆســـتا رەفیـــق حیلمـــی یە) .

٨ – یـــادی شۆڕشـــی چـــواردەی تـــەمووز ، ڕۆژنامـــەی بـــڕوا ، ژ ٢ – ٣ ، تەمووزی ١٩٦٠ .

٩ – یـــادێکی زێـــوەر ، دەنگـــی کـــورد ، ژ ٥٨ ، پێـــنج شـــەممە ، ١٠ ی تشرینی دووەمی ١٩٦٠ .

١٠ – منـــیش لەگـــەڵتام ، بـــڕوا ، ژ ٢٥ ، ١٨ ی شـــوباتی ١٩٦١ (ئەم بابەتە سەبارەت بە مامۆستا ئەحمەد هەردی یە) .

١١ – عەبدولواحیـــد نـــوری ، بـــڕوا ، ژ ٤٢ ، ٢٤ ی تـــەمووزی ١٩٦٠ (ئەم بابەتە بەناوی – ئارام – ەوە) بڵاوکراوەتەوە .

١٢ – تولستۆی ، ڕۆژنامەی ژین ، ١٩٦٢ .

١٣ – دیوانەکـــەی پیرەمێـــرد ، دەفتـــەری کـــوردەواری ، ژ ٣ ، مایس و ئابی ١٩٧٠ .

١٤ – پـــشکۆو ریـــالیزم ، نووســـەری کـــورد ، خـــولی یەکـــەم ، ژ ٦ ، مارت و نیسانی ١٩٧٢ .

١٥ – لەسەر زەردەخەنەیەك ، گۆڤاری هەولێر ، ژ ١ س ٢ حوزەیرانی ١٩٧٢ ، ژ٣ س ٣ ، ئابی ١٩٧٢ .

١٦ – پشکۆ و چیرۆکی کوردی ، رۆژی کوردستان ، ژ ١ س ٢ ، ئابی ١٩٧٢ .

١٧ – پشکۆ و رەخنەی ئەدەبی ، نووسەری کورد ، خولی یەکەم ، ژ ٨ ، مایسی ١٩٧٣ .

١٨ – رەخنەیەکی ئیفلیج و شیعری سیاسی ، رۆژنامەی بیری نوێ ، ١٩٧٢ (نووسینێکە سەبارەت بە بابەتێکی زانای ئەدەب خوالێخۆشبوو د . کامل حەسەن بەسیر) .

١٩ – پشکو و القصة الكردية ، جريدة التآخي ، العدد ١٣٢ (١٤ئەیلول ١٩٧٢.

٢٠ – مەحمود خانی دزلی و لاپەڕەیەك لە مێژووی کورد ، رۆژی کوردستان ، ژ ٤ س ٢ حوزەیرانی ١٩٧٣ .

٢١ – کاتێك کە گەرووی مەرگ ئەکەینەوە ، رۆژنامەی ژین ، ١٩٧٣ (کۆمەڵێ سەرنج و رەخنەیە سەبارەت بە کتێبی لە گەرووی مەرگەوەی تاهیر ساڵح سەعید) .

٢٢ – پێشمەرگە لە چیرۆکی کوردیدا ، رۆژنامەی ژین ، ١٩٧٣ (کۆمەڵێ سەرنج و رەخنەیە لە باسێکی محەمەدی حەمەباقی).

٢٣ – دوا وەلآمی من بۆ هەندێ سەرنجی ئالۆزتر ، رۆژنامەی ژین ، ١٩٧٣ (وەلآمێکە بۆ محەممەدی حەمە باقی) .

٢٤ – القصة الكردية و مسألة المضمون ، التآخي ، ١٩٧٣ .

٢٥ – ژانی گەل و سەرەتایەك لە رۆمانی کوردی ، رۆژی کوردستان ، ژ ٥ ، س ٢ ، تەمووزی ١٩٧٣ .

٢٦ – الرواية الكردية و مخاض الشعب ، جريدة التآخي العدد ١٤٢٩ في ٦ / ٩ / ٩٧٣

٢٧ – گۆران و ئەدەبی ئینگلیزی ، رۆژی کوردستان ، بەشی یەکەم ، ژ ٤٢ ، تشرینی دووەمی ١٩٧٦ ، بەشی دووەم ، ژ٥٠ ، تەمووزی ١٩٧٨ .

٢٨ – في ذكرى لطيف حامد البرزنجي ، العراق ، ١٩٧٧ .

٢٩ – بیبلیۆگرافیاکەی نەریمان و شەن و کەوێکی خۆمانە ، بەیان ، ژ ٤٦ ، کانونی دووەمی ١٩٧٨ .

٣٠ – گیر و گرفتەکانی لێکۆڵینەوەی چیرۆکی کوردی ، پاشکۆی عیراق ، ژ ١٤ ، نیسانی ١٩٧٨ .

٣١ – سەعید کابان و یەکەم چووزەرەی رێزمانی کوردی ، بەیان ، ژ ٤٩ ، مایسی ١٩٧٨ .

٣٢ – تیشکێك بۆ سەر دیوانی مەحوی ، رۆشنبیری نوێ ، ژ ٦٨ ، حوزەیران و تەمووزی ١٩٧٨ .

٢٣ – عەبدولواحد نوری فی ذکراه الرابعة و الثلاثين ، جريدة العراق ، العدد ٧١٧ ، ٣ تموز ١٩٧٨ .

٣٤ – عەبدولواحيد نوری و رستێك وردە سەرنج ، بيری نوێ ، ژ ٣٠٥ ، ٢٦ ی ئابی ١٩٧٨ (ئەم بابەتە بريتييە لە راستكردنەوەی هەندێ هەڵەی ئەكرەم قەرەداغی و عيزەدين مستەفا رەسول سەبارەت بە عەبدولواحيد نوری بابەتەكەيش بە ناوی

– خوێندەوارێك – بڵاو كراوەتەوە .

٣٥ – پێرەوكەكانی چيرۆكی كوردی و چەپكێ تيشك و بەسەر كردنەوە ، رۆشنبيری نوێ ، ژ ٧٠ ، ئەيلول و تشرينی يەكەمی ١٩٧٨ (ئەم بابەتە بريتييە لە راستكردنەوەی هەندێ هەڵەی ئەكرەم قەرەداغی و سەبارەت بە چيرۆكی كوردی كە پێشتر لە هەمان گۆڤاردا بڵاوی كردبووە وە) .

٣٦ – راستكردنەوە و وەڵامی رستێك بيروراى تايبەتی ، پاشكۆی عێراق ، بەشی يەكەم ، ژ٣٢ ، تشرينی دووەم و كانونی يەكەمی ١٩٧٩ ، بەشی دووەم ، ژ ٣٣ ، كانونی دووەمی ١٩٨٠ (ئەم بابەتە وەڵامێكە بۆ وتارێكی فوئاد مەجيد ميسری كە سەبارەت بە كتێبی – لێكۆڵينەوە و بيبليۆگرافياى چيرۆكی كوردی – بڵاويكردبووە) .

٣٧ – تێگەیشتنی راستی و شوێنی لە رۆژنامە نووسی کوردیدا ، رۆشنبیری نوێ ، ژ٧٨ ، کانونی یەکەمی ١٩٧٩ (ئەم بابەتە سەبارەت بە کتێبەکەی دکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەدە) ، دکتۆریش لە باسێکدا بە پەسەندەوە سەیری ئەم رەخنەیەی کردووە ، (مجلة الثقافة ، العدد ١٠ ، تشرين الأول ، ١٩٨٠) .

٣٨ – بۆ ئەوەی راستی بدرەو شێتەوە ، پاشکۆی عێراق ، ژ ٢٣ ، کانونی دووەمی ١٩٧٩ (ئەم بابەتە وەڵامێکە بۆ جەمشید حەیدەری سەبارەت بە نامیلکەی – لێکۆڵینەوەی هونەری یان هەڵبزرکاندن –) .

٣٩ – کاروانی شیعری نوێی کوردی و رستێك سەرنج ، بەیان ، ژ ٦٠ ، مارتی ١٩٨٠ (ئەم بابەتە پیا چوونەوەیەکی رەخنە گرا نەیە سەبارەت بە کتێبی کاروانی شیعری نوێی کوردی کاکەی فەللاح) .

٤٠ – هیچ کامێکیان شیعری مەحوی نین ، گۆڤاری کاژاو ، ژ١ ، ١٩٨٤ .

٤١ – دیوانی سەفوەت و وچانێك لە ژێر سێبەری دارە رەشدا ، نووسەری کورد ، ژ٣ ، خولی سێ یەم ، تشرینی یەکەمی ١٩٨٥

(ئەم بابەتە سەبارەت بە کۆمەڵە شیعرەکەی خوالێخۆشبوو مەلا مستەفای حاجی مەلا رەسولە کە

عیزەدین مستەفا رەسول بە پێشەکییەکەوە چاپی کردبوو ، بابەتەکە کۆمەڵێ هەڵەی ئامادەکاری راستکردبووە) .

٤٢ - نامەیەك بۆ مامۆستای کورد ، گۆڤاری مامۆستای کورد ، ژ٢٧ ، پایزی ١٩٩٥ .

٤٣ — بەرکولێك بەرەو هەواری رەخنە ، کوردستانی نوێ ، ژ ١١٦٢ ، دووشەممە ، ١١ / ١٢ / ١٩٩٥ .

٤٤ — رۆژنامەی پێشکەوتن و سەرچاوەی مێژوویی ، کوردستانی نوێ ، ژ١١٦٦ ، هەینی ، ١٥ / ١٢ / ١٩٩٥.

٤٥ — ورد بیخوێنەرەوە ، کوردستانی نوێ ، ژ ١١٦٨ ، دووشەممە ، ١٨ / ١٢ / ١٩٩٥ .

٤٦ — کەریم بەگی هەمەوەندو کاپتان بۆند ، کوردستانی نوێ ، ژ ١١٧٢ ، هەینی ، ٢٢ / ١٢ / ١٩٩٥ .

٤٧ — چەرچەلێ لە کەریم بەگی هەمەوەند دەدوێ ، کوردستانی نوێ ، ژ ١١٧٤ ، دووشەممە ، ٢٥ / ١٢ / ١٩٩٥ .

٤٨ — گەورەیی پیرەمێردو شارستانێتی ئەدەب ، کوردستانی نوێ ، ژ ١١٨٤ ، دووشەممە ، ٨ / ١ / ١٩٩٦ .

٤٩ — چەپکێ نامەی شێخی نەمر ، کوردستانی نوێ ، ژ ١١٩٠ ، دووشەممە ، ١٥ / ١ / ١٩٩٦ .

٥٠ — دووشاعیری گەورەو نامیلکەیەکی بچووك ، کوردستانی نوێ ، ژ ١١٩٤ ، هەینی ، ١٩ / ١ / ١٩٩٦ .

٥١ – حسێن ناظم و کۆنگرەی ئاشتی ساڵی ١٩١٩ لە پاریس ، کوردستانی نوێ ، ژ ١١٩٦ ، دووشەممە ، ٢٢ / ١/ ١٩٩٦ .

٥٢ – گوڵی خوێناوی گۆران و گەشتەکەی زمینەب حەکیمی میسری ، کوردستانی نوێ ، ژ ١٢٠٠ ، دووشەممە ، ٢٦ / ١ / ١٩٩٦ .

٥٣ – باکووری کوردستان و نامەیەکی مێژوویی هێنری دوبس ، کوردستانی نوێ ، ژ ١٢٠٢ ، سێ شەممە ، ٣٠ /١ / ١٩٩٦ .

٥٤ – شاری هەولێر و زمانی کوردی و حەفتا ساڵ لەمەوبەر ، کوردستانی نوێ ، ژ ١٢٠٦ ، هەینی ، ٢ / ٢ / ١٩٩٦ .

٥٥ – ئەنجومەنی نوێنەران و بانگەوازی رەفیق حیلمی ، کوردستانی نوێ ، ژ ١٢٠٨ ، دوو شەممە ، ٥ / ٢ / ١٩٩٦ .

٥٦ – کورد و هەلی مێژوویی و کوژانەوەی هیوای نەتەوە ، کوردستانی نوێ ، ژ ١٢١٢ ، هەینی ، ٩ / ٢ / ١٩٩٦ .

٥٧ – فەرماندەی سوپای قەیسەری رووس نامە بۆ شێخی نەمری بەردەقارەمان دەنێرێ ، کوردستانی نوێ ، ژ١٢١٤ ، دووشەممە ١٢ / ٢ / ١٩٩٦ .

٥٨ – شێخی نەمر وەڵامی مارشاڵ براتۆڤ دەداتەوە ، کوردستانی نوێ ، ژ ١٢١٨ ، هەینی ، ١٦ / ٢ / ١٩٩٦ .

٥٩ – چـوار رۆژ دوای شەشــی ئــەیلولی ١٩٣٠ ، کوردســتانی نــوێ ، ژ ١٢٢١ ، سێ شەممە ، ٢٠ / ٢ / ١٩٩٦ .

٦٠ – شــاعیری گــەورە جــەواهیری پیرۆزبــایی لــە گۆڤــاری نــزار دەکا ، کوردستانی نوێ ، ژ ١٢٢٢ ، ٢٦ / ٢ / ١٩٩٦ .

٦١ – تــەخمیس و تەخبیــسی شــیعر و یــادێکی مامۆســتا نەجمــەدین مــەلا ، کوردســتانی نــوێ ، ژ ١٢٢٧ ، هــەینی ، ١ / ٣ / ١٩٩٦ .

٦٢ - رۆژنامــەی دەنگــی کــوردو گۆشــەی فوتابیــانی کوردســتان، کوردستانی نوێ ، ژ ١٢٥٧، دووشەممە ٨- ٤ -١٩٩٦

٦٣ – مــارف جیــاوك نوێنــەری هــەولێر ، کوردســتانی نــوێ ، ژ ١٢٦٣ ، یەك شەممە ، ١٥ / ٤ / ١٩٩٦ .

٦٤ – مــەدالیای جــەنگی کوردســتان ، کوردســتانی نــوێ ، ژ ١٢٦٩ ، هەینی ، ١٩ / ٤ / ١٩٩٦ .

٦٥ – جــەژنی رۆژنامەنووســی کــوردی و کۆمــەڵێ ســەرنج ، کوردستانی نوێ ، ژ ١٢٦٩ ، دوو شەممە ، ٢٢ / ٤ / ١٩٩٦ .

٦٦ – بۆخراینــە پــشتگوێ ، کوردســتانی نــوێ ، ژ ١٢٧٣ ، هەینی ، ٢٦ / ٤ / ١٩٩٦ .

٦٧ – ژیــانی راســتەقینە ، کوردســتانی نــوێ ، ژ ١٢٧٧ ، دووشەممە ، ٦ / ٥ / ١٩٩٦.

٦٨- ســێ ژمارەکــەی رۆژنامــەی بــانگی حــەق، کوردســتانی نــوێ، ژ ١٢٨٣ ، دووشەممە ١٣ ٥ ١٩٩٦ .

٦٩ – شـێخ عەبـدولقادری گوڵلەنـەبڕ ، کوردسـتانی نـوێ ، ژ ١٢٨٧ ، هەینی ، ١٧ / ٥ / ١٩٩٦ .

٧٠ – عوسمـان عـوزمیری شـاعیر و نووسـەر و جوانەمـەرگی لـەبیرکراو ، کوردسـتانی نـوێ ، ژ ١٢٨٨ ، هـەینی ، ١ / ٢ / ١٩٩٦ .

٧١ – لـە تۆفیـق وەهبـی یـەوە بـۆ دکتـۆر کـەمال فوئـاد ، کوردستانی نوێ ، ژ ١٢٩٢ ، هەینی ، ٢٤ / ٥ / ١٩٩٦ .

٧٢ – عوسمـان چـێوار هونەرمەنـدی خێرنـەدیو ، کوردستانی نوێ ، ژ ١٢٩٧ ، هەینی ، ٣١ / ٥ / ١٩٩٦ .

٧٣ – عەبـدوڵڵا جەوهـەر و ئـاواتێکی بێـدەنگ ، کوردسـتانی نوێ ، ژ ١٢٩٩ ، دوو شەممە ، ٣ / ٦ / ١٩٩٦ .

٧٤ – کتێبەکـەی هـامڵتن و ڕەوتـی ڕۆژنامەنووسـی کـوردی ، کوردستانی نوێ ، ژ١٣٠٣ ، هەینی ، ٧ / ٦ / ١٩٩٦ .

٧٥ – مێجەرسـۆن ئەفـسەری سیاسـی و ڕۆژهـەلاتناس ، کوردستانی نوێ ، ژ ١٣٠٩ ، هەینی ، ١٤ / ٦ / ١٩٩٦ .

٧٦ – ئیـسماعیل حـەقی شـاوەیس خـەباتکار و نووسـەری بـە دیمـەن ، کوردسـتانی نـوێ ، ژ ١٣١٣ ، دوو شـەممە ، ١٧ / ٦ / ١٩٩٦ .

٧٧ – بـەرە و یـادی سەدسـاڵەی ڕۆژنامەنووسـی کـوردی ، (بەشی یەکەم) ، پەیڤین ، ژ ١ ، ١٩٩٧ .

٧٨ بەرەو یادی سەدساڵەی ڕۆژنامەنووسی کوردی ، (بەشی دووەم)، پەیڤین ، ژ ٢ ، ١٩٩٧(ئەم بەشە بەبێ ناو بلاّوکراوەتەوە)

٧٩ – بين التوثيق العلمي والوجدان الادبي / على هامش گوران والادب الانكليزي ، مجلة گولان العربي ، العدد ٣٧ حزيران ١٩٩٩

٨٠ – تۆفیق وەهبی گەورە پیاوو زانای زمان و لێکۆڵینەوەی زانستی ، گۆڤاری سلێمانی ، ژ٢ ، تەمووزی ٢٠٠٠ (لە ژێر سەردێڕی ڕۆڵە نەبەردەکانی سلێمانی – بەبێ ناو – بلاّو کراوەتەوە) .

٨١ – ماڵئاوایی پرۆفیسۆرێکی ئەندامی دەستەی نووسەران ، گۆڤاری پەیڤین ، ژ ١١ – ١٢ ، تەمووزی ٢٠٠١ (ئەم بابەتە سەبارەت بە کۆچی دوایی سەلاّحەدین حەفید بەبێ ناو بلاّو کراوەتەوە)

٨٢ – مەسعود محەمەد ئینسا یکلۆپیدیای زمان و ئەدەب و کەلتووری نەتەوەیی ، پەیڤین ، ژ ١٣ ، مارتی ٢٠٠٢ (سەبارەت بە کۆچی دوایی مەسعود محەمەد بەبێ ناو بلاّو کراوەتەوە) .

٨٣ – برایم ئەحمەد و ڕۆڵی لە چیرۆکی کوردیدا ، پاشکۆی کوردستانی نوێ ، ڕۆژی ٤ ی نیسانی ساڵی ٢٠٠٢ .

٨٤ – پیرەمێـــرد و بـــرایم ئەحمـــەد و شارســـتانێتی ئـــەدەب ، رۆژنامەی کوردستانی نوێ ، ژ ٣٣٣٦ ڕۆژی ٢٠٠٤/٤/٨

٨٥ – حەمـــــەلاو بــــەرزنجی ، مامۆســـــتایەکی نموونـــــەیی و خـــەباتکار و نووســـەرێکی بـــە دیمـــەن ، گۆڤـــاری ســـلێمانی ، ژ ٤٥ س ٢٠٠٤ .

پێڕست

شێخ مەحموودی بەرزنجی وەك شاعیرێك	٩-١٨
شەڕی سورداش	٢١-٢٦
مودەتێ	٢٧
شكار	٢٨-٣١
تاقی كیسرا	٣٢-٣٤
گریان و خۆشی	٣٥
فەرهادی كورد	٣٦
پێنج خشتەكی	٣٧-٤١
چوارینێكی شێخی نەمر لەسەر	٤٢-٤٣
بۆ حوزنی	٤٤-٤٥
بۆ دۆستێك	٤٦
بۆ عەبدوللا عادیل	٤٧-٤٨
چوارین	٤٩-٥١
بۆ خەسرەوخانی دەرەویانە	٥٢-٥٣
بۆ ئیسماعیل حەققی شاوەیس	٥٤-٥٥
بۆ وسوو ئاغا	٥٦
بۆ شێخ عەبدولكەریمی قادركەرەم	٥٧
بۆ شێخ محێدینی شێخ سالح	٥٨
بۆ شێخ جەعفەری نۆدێی	٥٩

بۆ شاکیر مجرم ٦٠
بۆ ناهیدەی شێخ سەلام ٦١-٦٢
بۆ رەشید مەستی ٦٣
شیعرێکی فارسی ٦٤-٦٥
بیبلیۆگرافیا ٦٧-٦٩
پاشکۆی وێنەو بەڵگەی زیندوو ٧١-١٢٩
ژیاننامە ١٣١-١٤٨

سوپاس بۆ

- برایانی بەڕێز کاك دیار عومەر فەرەج و کاك فازیل هیمەت کە بەکاری نەخشەسازییەوە ماندوو بوون .
- ئەندازیار کاك سامان محەمەد ساڵح کە بەرگی کتێبەکەی نەخشاند .
- بەڕێز کاك ڕێبوار عومەر فەرەج خاوەنی چاپخانەی شڤان هەموو کارمەندەکانی .